

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

**Vývoj československé
koruny mezi léty 1918-
1938**

Vypracovala: Libuše Kyslíková

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Hejtman, CSc.

České Budějovice 2013

Bibliografická identifikace:

Název diplomové práce: Vývoj československé
koruny mezi léty 1918-1938

Pracoviště: České Budějovice, Jihočeská univerzita,
Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd

Autorka: Libuše Kyslíková

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství českého jazyka a občanské
výchovy pro 2. stupeň ZŠ

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Pavel Hejtman, CSc.

Rok obhajoby: 2012/2013

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací vypracovala samostatně a použila pouze prameny, které cituji a uvádím v Seznamu literatury a internetových zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované

Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Libuše Kyslíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Pavlu Hejtmanovi, CSc. za výbornou spolupráci, podnětné rady a cenné informace, které mi ochotně poskytoval po celou dobu psaní.

Obsah

Úvod	8
1. ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA V LETECH 1918-1938.....	10
1.1 Utváření nového státu	10
1.1.1 Události předcházející vzniku Československa	10
1.1.2 Vznik Československé republiky a její počáteční vývoj	14
1.1.3 První problémy státu	15
1.1.4 Zavedení nové měny	20
1.1.4.1 Měnová reforma roku 1919	21
1.1.4.2 Koruna československá	24
1.1.4.3 Koncepce deflační politiky Aloise Rašína	26
1.1.5 Hospodářská krize let 1921- 1923 a pokusy o stabilizaci měny	29
1.1.5.1 Pozemková reforma.....	32
1.1.5.2 Nostrifikace podniků	35
1.1.5.3 Dávka z majetku a přírůstek na majetku za války	37
1.1.5.4 Návrat k deflační politice v letech 1921- 1923	39
1.1.5.5 Přípravy na zlatou měnu.....	41
1.2 Vzestup Československé republiky v letech 1924-1929	42
1.2.1 Národní banka Československá	46
1.2.2 První bankovky	50
1.2.3 Koncept zlatého standardu	51
1.3 Světová hospodářská krize a její dopad na československou ekonomiku v letech 1930- 1934.....	54
1.3.1 Dopady krize a jejich řešení.....	55
1.3.2 Ústup od zlatého standardu a devalvační řešení Karla Engliše	59
1.3.3 Reeskontní a lombardní ústav	62
1.4 Snahy o obnovu ekonomiky v letech 1935- 1938	63

1.4.1	Státní výdaje na obranu republiky	66
1.4.2	Dopad na průmysl a problémy exportu.....	69
2.	DRUHÁ REPUBLIKA A DOBA NĚMECKÉ OKUPACE.....	71
2.1	Konec československé koruny	74
2.2	Říšská marka jako zákonné platidlo	75
2.3	Německé tažení na zlatou rezervu	77
	Závěr.....	79
	Seznam literatury a internetových zdrojů.....	81
	Seznam internetových zdrojů	83
	Seznam tabulek a grafů.....	85
	Přílohy	85

Anotace

Má diplomová práce se zabývá vznikem a vývojem naší novodobé měny-československé koruny (Kč) mezi léty 1918 až 1938.

Převážná část práce je tvořena popisem měnového vývoje a s tím spojených událostí a osobností, jenž velkou měrou přispěly k rozvoji měny, nebo se podílely na jejím utváření. Mezi takové patřili Alois Rašín, Karel Engliš a Josef Macek.

Cílem diplomové práce je sestavit ucelený přehled událostí a souvislostí historického a ekonomického vývoje meziválečného Československa, který by posléze mohl posloužit jako učební pomůcka nebo studijní materiál.

Abstract

My master thesis deals with the onset and development of Czechoslovakia's crown-(CZK) between years 1918 – 1938.

Almost part of the thesis is constituted of the description of monetary development associated with events and personalities, that had been greatly contributed to the development of currency, or participated in its formation. Among these were for example Alois Rasin, Karel Englis and Josef Macek.

The aim of the master thesis is to string a overview of events together and context of the historical and economic development of interwar Czechoslovakia, which may then serve as a teaching aid or resource.

Úvod

Má diplomová práce se zabývá vznikem a následným vývojem československé koruny v meziválečném období, konkrétně v letech 1918-1938. Práci jsem rozdělila do dvou stěžejních částí, na období Československé republiky v letech 1918-1938 a období Druhé republiky a dobu německé okupace. Obě části jsem dále rozčlenila podle historických i hospodářských etap uvedeného období. To vše v kontextu hospodářského vývoje a vývoje ekonomického myšlení po první světové válce. Práce je zakončena stručným nástinem osudů měny na našem území od roku 1938 do roku 1945.

Cílem práce je podat základní a ucelený přehled událostí a souvislostí historického a ekonomického vývoje meziválečného Československa a zároveň stručný nástin tehdejší měnové politiky a jejích čelních představitelů, Aloise Rašína, Karla Engliše a Josefa Macka.

Tato práce může posloužit jako učební pomůcka či studijní materiál hospodářských dějin První republiky nebo dějin českého ekonomického myšlení.

K dosažení vytyčeného cíle jsem použila metodu odborné heuristiky a to hlavně pro vyhledání odborných tištěných i internetových zdrojů, které podávají přehled o ekonomickém, hospodářském i historickém vývoji meziválečného Československého státu a dále také čelních představitelů měnové politiky té doby, hlavně pak Aloise Rašína, Karla Engliše a Josefa Macka. Další metodou, kterou ve své práci nejvíce užívám, je metoda kompilační, kdy z velkého množství dostupných pramenů a zdrojů kompiluji informace, které pak aplikuji do své práce. O něco méně pak používám metodu komparační, když srovnávám názory autorů na významné problémy, odlišné koncepty nebo i dílčí nesrovnalosti v tématu dějin Československa a jeho ekonomického vývoje.

Československá koruna a obecně i finanční otázky jsou i dnes stále aktuálním tématem, o čemž svědčí i počet knih vydaných po roce 1989 nebo po roce 2000 vztahujících se k tomuto tématu. Vývoj československé koruny je velice zajímavý a je neustále předmětem mnohých diskusí. Co se týče literatury, která se k tomuto tématu váže, za zmínku bezpochyby jako autor stojí František Vencovský, který v mnoha knihách i článkách mapuje vznik i vývoj měny na našem území a ve své knize Vzestupy a propady československé koruny, která se stala osou mé diplomové práce, podává historický přehled

československých měnových poměrů od roku 1918 do roku 1992. Jako dalšího klíčového autora, který se kromě ekonomiky zabývá i hospodářským přehledem meziválečného Československa, bych uvedla Vlastislava Lacinu, Karla Půlpána nebo Eduarda Kubů.

1. ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA V LETECH 1918-1938

1.1 Utváření nového státu

Utvoření nového Československého státu bylo nelehkým procesem, na kterém se podílelo mnoho českých i slovenských odbojářů a politiků jak doma, tak v zahraničí, kde jejich usilovná práce a snaha nakonec přispěly k tomu, aby se České země vymanily z mnohaleté nadvlády Rakouska-Uherska a staly se nevelkým, ale zato svobodným státem uprostřed střední Evropy. Vytvoření samostatné měny pak bylo důležitým nejen ekonomickým, ale i státoprvním krokem v prvních poválečných letech, protože československá měna se stala jedním z opěrných funkčních ekonomických pilířů peněžního systému první republiky i celého národního hospodářství.

1.1.1 Události předcházející vzniku Československa

České země před vypuknutím 1. světové války, tzn. před rokem 1914, tvořily malou, ale velmi průmyslově i zemědělsky významnou část Rakouska-Uherska. Ke konci 19. století a na začátku 20. století byla industrializace Českých zemí dokonce na takové úrovni, že se změnily z agrárně-průmyslové oblasti na průmyslově-agrární. Problém však spočíval v tom, že od roku 1867, kdy se staly součástí Rakousko-Uherské monarchie, s ní měly společnou nejen měnu, ale také celní území, ministerstvo financí a centrální banku. Byly ale velmi ekonomicky významné a jejich kapitál i bankovníctví tvořily důležitou složku finanční a měnové stránky monarchie.¹

Samotné Rakousko-Uhersko bylo do doby před válkou poměrně velkým a vlivným soustátním. Díky peněžní reformě z 2. srpna 1892, kdy se jako peněžní jednotka ustanovila koruna K,² se ustálily i měnové poměry v zemi.³ To však trvalo pouze do doby, než přišly náklady spojené se zbrojením a armádou, které začaly pomalu převyšovat finanční možnosti země, která si v důsledku toho začala půjčovat. Tyto náklady byly kryty velmi nevýhodnými půjčkami a státní dluh tak rychle narůstal. V roce 1913 dosáhl výše 12 mld. K, a zahraniční dluh v té době činil 6 mld. K. V posledních pěti předválečných letech se

¹ KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 9

² Koruna (K)- peněžní jednotka Rakouska-Uherska od roku 1892, dělicí se na sto haléřů. Koruna nahrazovala stříbrný zlatník. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 24

³ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 60

tedy finanční situace Rakouska-Uherska prudce zhoršovala, což je patrné i ze zlatého krytí měny, které v roce 1909 dosahovalo 71,9 % a do konce roku 1912 kleslo na 45,1 %. V kapitálově slabé monarchii působil od 60 let 19. století cizí kapitál. Zprvu francouzský a anglický a od 80. let stále více říšskoněmecký.⁴

Začátek války⁵ také zcela zpřetrhal vazby a důležité obchodní vztahy mezi válčícími státy. Vše se zcela podřídilo nastalé situaci. Obrovský rozmach průmyslu, zemědělství a ekonomiky byl s příchodem válečného konfliktu a nastalou mobilizací v Českých zemích utlumen a nastala doba řízeného válečného hospodářství, díky němuž čeští představitelé hospodářské politiky ztratili i ten malý vliv, který na ní předtím měli.⁶

Důležitou roli v boji o obnovení samostatného státu sehráli představitelé zahraničního a domácího odboje. Zahraniční odboj představovali tři zásadní členové. Tomáš Garrigue Masaryk, který odešel do exilu už na počátku války. Poté Edward Beneš a slovenský generál Milan Rastislav Štefánik.⁷ Ti v roce 1915 vytvořili český komitét⁸, který byl o rok později nahrazen Národní radou Československou. Domácí odboj za 1. světové války představovala tzv. Maffie, která vznikla již v roce 1914 a jejími členy byli Alois Rašín, Karel Kramář, Edward Beneš, Josef Scheiner a Přemysl Šámal, který se po odchodu Beneše do exilu stal jejím předsedou. Oba odboje intenzivně spolupracovaly, a domácí odbojáři ty zahraniční podporovali v jejich akcích.⁹ Důležitou roli sehrály také Československé legie,¹⁰ které vznikaly roku 1917, bojovaly na straně Dohody, a tvořily tak součást zahraničního odboje.¹¹

Protihabsburskou náladu v zemi také posílila revoluce v Rusku v roce 1917, kdy se ve v Českých zemích začala projevovat aktivita v podobě narůstajících hnutí, přičemž velmi sílily nacionalistické tendence a již koncem května stejného roku přišli čeští

⁴ KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 17

⁵ První světová válka vypukla 28. července 1914 kdy Rakousko- Uhersko vypovědělo válku Srbsku. Předcházela tomu atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este 28. června 1914 v Sarajevu. Blíže viz VENCOSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 27

⁶ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, str. 18

⁷ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 1 díl, Brno, 2004, str. 21

⁸ Český komitét= odbojový orgán, jehož cílem bylo získat souhlas dohodových mocností o rozpadu R-U. Blíže viz <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prohlase-ni-ceskeho-zahranicniho-komitetu/> [cit. 2012-12-20]

⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_%C4%8Deskoslovensk%C3%BD_odboj [cit. 2012-12-20]

¹⁰ Československé legie=vojenské jednotky, které vznikaly v Rusku, Itálii a Francii za 1. Světové války. Blíže viz <http://leccos.com/index.php/clanky/ceskoslovenske-legie> [cit. 2012-12-20]

¹¹ <http://leccos.com/index.php/clanky/ceskoslovenske-legie> [cit. 2012-12-20]

politikové s prohlášením, ve kterém „odmítali dosavadní tendence státoprávního uspořádání a požadovali československý stát ještě tedy v rámci habsburské monarchie.“¹²

Události se daly rychle do pohybu už v lednu 1918, kdy v Rakousko-Uhersku probíhala nejrůznější revoluční hnutí, která vyvrcholila lednovou generální stávkou, a dále pak přetrvávala. Stávky probíhaly i v Českých zemích, kde rovněž koncem ledna vyvrcholily v generální stávku, jejímž požadavkem bylo „rychlé uzavření míru a realizace práva národů na sebeurčení.“¹³ Situace v Rakousko-Uhersku byla zoufalá. Válka se nechvalně podepsala na celkovém stavu země a na pozadí toho všeho se čeští politikové usilovně snažili o vznik samostatného a demokratického státu.¹⁴

6. ledna 1918 byla českými politiky přijata tzv. Tříkrálová deklarace, ve které mj. prohlásili: „*Národ náš hlásí se o svou samostatnost..., aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém... a v hranicích historických zemí sídel svých a své větve slovenské přispět mohl k novému velkému rozvoji lidstva.*“¹⁵ Tím se oficiálně přihlásili o samostatný stát.

V květnu 1918 „podepsal T. G. Masaryk spolu se zástupci českých a slovenských krajských organizací v americkém městě Pittsburgh dohodu o spolupráci za účelem zřízení československého státu a o jeho vnitrostátním uspořádání.“¹⁶

Rakousko-Uhersko se ještě na začátku podzimu marně snažilo vše zachránit a odvrátit svůj rozpad. Přesto se však rozpadalo a tento proces nebylo možné zvrátit. Politikové v zahraničí se obávali, aby se v Čechách představitelé Národního výboru nakonec nějak nedohodli s Rakouskou vládou. Ti si ale dohodu s touto vládou nechali pouze jako další možnost a prvotně se soustředili na koncepci samostatného státu.¹⁷ Bylo nutné zamyslet se nad jeho formou a i dalším hospodářským a ekonomickým vývojem.¹⁸ S říjnem 1918 pak vnitropolitická situace přinesla rychlý spád událostí. Nejprve byla

¹² LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 55

¹³ OLIVOVÁ, V: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 37

¹⁴ Tamtéž, str. 36-37

¹⁵ KÁRNÍK, Z: *Malé dějiny Československé*, Praha, Dokořán, 2008, str. 39

¹⁶ Tamtéž, str. 40

¹⁷ OLIVOVÁ, V: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 59

¹⁸ Hospodářskou politikou nového státu se zabývali hlavně Jaroslav Preiss a Vilém Pospíšil, kteří společně vytvořili nástin poválečných let ve formě tzv. „Hospodářského zákona říše České“, ve kterém nastínili budoucí vizi státu z hospodářského hlediska. Je pozoruhodné, že až na malé výjimky byl celý obsah zákona zrealizován. Blíže viz PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 1 díl, Brno, 2004, str. 23-24

ustanovena prozatímní československá vláda, i přes to, že k oficiálnímu vyhlášení státu dosud nedošlo. Poté v polovině října došlo ke generální stávce zapříčiněné nespokojeností lidu s vývozem potravin a vlaků.¹⁹ To vše už bylo určitou předzvěstí převratu v zemi. Poslední zprávou před vyhlášením samostatného státu a s tím spojených bujarých oslav byla „*publikace odpovědi rakouského ministra zahraničních věcí Andrassyho, kterou rakouská vláda oficiálně vyjadřovala svou ochotu jednat o uzavření příměří,*“²⁰ Noc před 28. říjnem 1918 již Alois Rašín začal psát nástin prvního zákona Československé republiky a 28. října roku 1918 byl vyhlášen samostatný Československý stát.²¹

¹⁹ Na protestních shromážděních byla na některých místech vyhlašována i Československá republika a celá akce byla organizována Socialistickou radou, kterou vytvořili představitelé sociální demokracie a České strany socialistické v září 1918. Národní výbor považoval celou akci za neuváženou. Blíže viz PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, 1 díl, Brno, 2004, str. 23

²⁰ OLIVOVÁ, V: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 66

²¹ Tamtéž, str. 41-42

1.1.2 Vznik Československé republiky a její počáteční vývoj

Vznik nového státu byl určitým revolučním aktem, který vyvrcholil 28. října v Praze. V tento den byla představiteli Národního výboru vyhlášena Československá republika jako samostatný a demokratický stát. 30. listopadu 1918 se tzv. Martinskou deklarací oficiálně k Čechám připojilo i Slovensko.²² K připojení Zakarpatské Ukrajiny pak kvůli nevyřešené územní otázce došlo až v roce 1919, kdy byla jak právně, tak i fakticky připojena k Československu a získala oficiální název Podkarpatská Rus.²³

Jenže hned poté, co skončilo všeobecné veselí a nadšení z toho všeho, bylo nutné republiku dostat z poválečného rozvratu a zajistit podmínky pro její samostatné fungování. 1. světová válka se nechvalně podepsala na celém území Rakouska-Uherska, České země nevyjímaje. Země byla v katastrofálním stavu. Bída společně s nedostatkem potravin sužovaly československé obyvatelstvo a nezaměstnanost každým dnem rostla. Rovněž hranice státu nebyly prozatím pevně stanovené, a proto o ně bylo nutné svést boj. Finanční a měnová politika vyžadovala také velmi zásadní změny, protože na celém území Československa ihned po jeho vzniku stále obíhaly rakousko-uherské bankovky a sídla některých bank, podniků a dalších institucí byla ve Vídni.²⁴

Peněžní vazby na Rakousko-Uhersko tedy dosud zpřetrhány nebyly a navíc válečný dluh, který musela vláda po skončení války převzít, velmi zatížil státní rozpočet republiky. Politikové a národohospodáři tak stáli před klíčovou otázkou a tou bylo jakým způsobem nově vzniklý stát odloučit od Rakouska, a jak jej stabilizovat do takové míry, aby se stal prosperujícím a plně samostatným.

Prvotní vedení republiky připadlo československému Národnímu výboru, který po dobu dvou týdnů tvořil provizorní vládu a vydával dekrety, které platily ve formě zákonů. V čele této vlády stálo pět významných mužů označovaných jako „*muži 28. října*“ a byli jimi: Antonín Švehla, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár.²⁵ Národní výbor za dobu svého působení v čele státu vydal celkem 17 zákonů, přičemž hned první zajišťoval platnost dosavadních zákonů a nařízení a také převzetí administrativního aparátu Rakouska-Uherska. Dále pak přijali tzv. provizorní ústavu a také „*půjčku národní*

²² VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 66-67

²³ OLIVOVÁ, V.: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 78

²⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Státní finance v historii Československa - období 1918-1947*, Finance a úvěr 8/1994

²⁵ FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 5-6

svobody“ ve výši jedné miliardy korun.²⁶ 14. listopadu 1918 byl po návratu československé delegace ze švýcarské Ženevy v čele s Karlem Kramářem Národní výbor Československý nahrazen revolučním Národním shromážděním, které pak jakožto nejvýše postavený zákonodárný orgán v zemi jmenovalo první československou vládu.²⁷ Předsedou vlády se stal Karel Kramář, křeslo ministra financí připadlo Aloisi Rašínovi. Edward Beneš byl zvolen ministrem zahraničních věcí a Antonín Švehla ministrem vnitra.²⁸ Na první schůzi nové vlády bylo oficiálně prohlášeno sesazení Habsburské dynastie, dále pak forma nového státu, kterou se stala republika, a Tomáš Garrigue Masaryk byl zvolen prvním prezidentem.²⁹

1.1.3 První problémy státu

První problémy státu vyvstaly ihned po jeho vzniku. Československo bylo státem zcela bez příjmů, pevně stanovených hranic i jednotného celního a měnového prostoru. Navíc veškeré staré obchodní vazby na zahraničí byly po válce zničeny a bylo nutné najít nová odbytíště. Problém byl rovněž v sídlech firem a podniků, které byly stále v rakouské Vídni nebo maďarské Budapešti. Československo to tedy od svého počátku nemělo vůbec jednoduché a muselo se vypořádat a řadou problémů.³⁰

Země byla po válce zcela zpustošená, chyběly suroviny, vážlo zásobování a ceny se díky prudké inflaci oproti platům mnohonásobně zvýšily. Lidé se bouřili a ve vzduchu visela hrozba sociální revoluce. Bylo nezbytně nutné nastalou krizovou situaci uklidnit, a co nejdříve jí dát do pořádku, tzv. ji stabilizovat. První řešení přišlo se zřízením institucí, které měly za úkol dohlížet na dovoz a vývoz, vydávat povolení apod. Takovými institucemi byla např. Československá dovozní a vývozní komise, v roce 1919 Komise pro zahraniční obchod a také Československá devizová ústředna.³¹ Československá vláda také pro problémy se zásobováním zřídila ministerstvo pro zásobování lidu, v jehož čele stanul

²⁶ OLIVOVÁ, V.: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 66-67

²⁷ KÁRNÍK, Z.: *Malé dějiny Československé*, Praha, Dokořán, 2008, str. 45

²⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 17

²⁹ KVAČEK, R.: *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945*: učebnice pro pedagogické fakulty. IV. díl. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, str. 13.

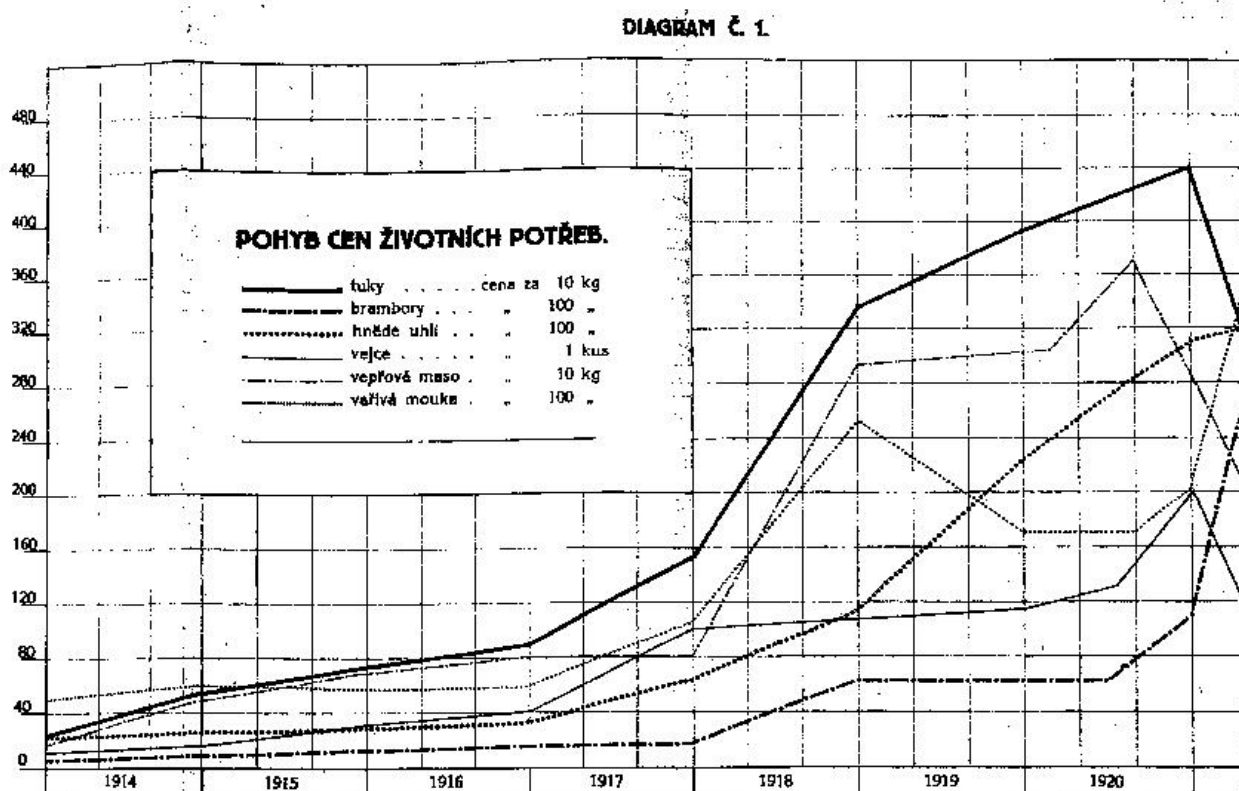
³⁰ PŮLPÁN, K.: *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990* I. díl. 1. vyd. Praha, Univerzita Karlova, 1993, str. 71

³¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 18

Bohumil Vrbenský. Ten byl zastáncem zahraničního nákupu potravin a vedl proto časté spory s ministrem financí Rašínem, který se naopak státní rozpočet snažil snižovat.³²

O tom, jak po válce prudce vzrůstaly ceny potravin, ale i jiných věcí podstatných pro život, vypovídá následující graf.

Graf č. 1 Pohyb cen životních potřeb v letech 1914- 1920

Pramen: Rašín, A.: *Finanční a hospodářská politika Československa do konce roku 1921, 1922*: příloha č. 1

Zásobovací situace byla ale i v roce 1919 velmi kritická. Lidem se nedostávalo surovin a nepokoje v zemi každým dnem sílily. Československo doufalo v podání pomocné ruky ze zahraničí, ale počáteční tuzemská pomoc byla mizivá. Spojené státy americké, které po válce „posílily své postavení exportéra“ nejprve svou pomoc soustředily na Francii, Belgii a Rakousko. Nakonec poskytly půjčku i Československu a to ve výši 16 mil. dolarů, která byla určena právě na dovoz potravin. Tato půjčka byla díky Edwardu Benešovi poskytnuta ještě jednou, podruhé dokonce ve výši 58 mil. dolarů.³³ To bylo částečné řešení ze zoufalé situace. Nejen Edward Beneš, ale i Jaroslav Preiss, tehdejší

³² KÁRNÍK, Z: *Malé dějiny Československé*, Praha, Dokořán, 2008, str. 91

³³ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, str. 24

vrchní ředitel Živnobanky se pokoušel v zahraničí sehnat úvěr na nákup potravin, ale bohužel nakonec bezvýsledně. Nákupy potravin byly posléze ještě kryty díky úvěrům poskytnutým Francií, Anglií a Holandskem.³⁴

Nakonec se Československu podařilo financovat dovoz některých základních surovin díky vlastnímu vývozu cukru. Problémem státu po válce byla nízká výroba, která v oblasti průmyslu a zemědělství nebyla ani z poloviny taková jako před ní. Situace se začala zlepšovat a celkově hospodářství zčásti stabilizovat až v roce 1921.³⁵

S poválečnou obnovou hospodářství je spojena i otázka vlastní a pevné měny, což bylo prvotním kritériem poválečné měnové politiky státu a ministra financí Aloise Rašína. Jenže měnová situace republiky po skončení války byla velmi špatná. Nejenže zde zůstala v platnosti rakousko-uherská měna, ale i cedulová banka měla své sídlo stále ve Vídni a řídila peněžní oběh jak u nás, tak v Rakousku. Státní rozpočet byl navíc zatížen nuceným převzetím částečného válečného dluhu po Rakousko-Uhersku a celková situace z měnového hlediska nebyla nikterak růžová. Lidé byli k dosavadní rakousko-uherské měně skeptičtí a nevěřili v její dlouhodobé udržení. Navíc oběživo se díky vydávání stále nových a nekrytých bankovek cedulovou bankou zvyšovalo a papírové peníze se znehodnocovaly. Také v důsledku prudkého nárůstu inflace se zvyšovaly ceny, což mělo za následek sociální nepokoje, a nárůst nezaměstnanosti, jak jsem již zmínila výše.³⁶

Tabulka č. 1.: Inflační vývoj během války

Inflační vývoj během války			
	23. VI. 1914	26. X. 1918	28. II. 1919
	v mil. K		
Zásoba zlata (1 kg za 3 278 K)	1 237	267	262
Lombardované úvěry (především státní dluhopisy)	187	4 095	9 319
Přímé úvěry rakouské a uherské vládě	–	26 432	32 408
Úvěry na pokladniční poukázky rakouské a uherské vlády	–	2 929	7 115
Oběh bankovek	2 130	30 680	37 570

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 19.

Tabulka vlastní.

³⁴ Tamtéž, str. 25

³⁵ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, str. 24

³⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/1996

Z předešlé tabulky je dobře patrné, že zásoba zlata za válečné období prudce klesla, což bylo dáno vládním nařízením z roku 1914, kdy Rakousko-uherská vláda „*zrušila předpisy o povinném zlatém krytí.*“ Naopak lombardované úvěry, které měly během války nejčastěji podobu státních dluhopisů, prudce do roku 1918 vzrostly a za další rok ještě o mnohem více. Celkově se zvyšoval i počet úvěrů, které byly Rakousku-Uhersku za války poskytnuty a ze kterých byly nejčastěji hrazeny veškeré náklady spojené s válkou. Pro Československou republiku je podstatná poslední řádka tabulky, ke které jasně vyplývá obrovský nárůst oběživa, který k únoru roku 1919 činil za 37,5 milionu.³⁷

Měnová a finanční situace si tedy žádala spěšné řešení, se kterým přišel nejprve Karel Engliš. S jeho přičiněním byl přijat zákon č. 49 Sb. o obchodních platidlech. Engliš chtěl v prvních několika měsících po vzniku republiky nechat vydat Zemskou bankou náhradní platidla ve výši 50 milionů. Samozřejmě, že toto platidlo, které by mělo formu poukázky, by mělo pouze dočasný charakter. Ačkoli zákon přijat byl, k úplné realizaci Englišova řešení nikdy nedošlo.³⁸

I Josef Macek chtěl situaci řešit a proto se již 6. listopadu 1918 „*pokusil otevřeným listem učinit z této závažné otázky veřejnou záležitost. Požadoval regulaci měny, okolkování bankovek, soupis peněžních hotovostí a vyměření majetkové dávky.*“³⁹ Jeho požadavky byly vesměs vykonány.

S konečným řešením krizové situace, které se v roce 1919 dočkalo i svého naplnění, přišel až tehdejší ministr financí Rašín. Jeho záměr spočíval v provedení měnové reformy, kdy by se zadržela část oběživa, a bankovky se okolkovaly, aby nedocházelo k jejich dalšímu znehodnocování. Rovněž tím chtěl zamezit prudké a stále narůstající inflaci a docílit snížení cen. Cílem měnové reformy měla být odluka od rakousko-uherské měny.⁴⁰ Měnové reformě se podrobněji budu věnovat v některé z následujících kapitol.

Ačkoli byla politika vlády v jejím prvním období, tedy do roku 1919 zaměřena na vlastní vytvoření československého státu, řešila také otázku plného spojení Českých zemí a Slovenska a problém německých oblastí. Dále pak usilovala o připojení Zakarpatské

³⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 19

³⁸ LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 81

³⁹ Tamtéž, str. 81

⁴⁰ FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 58

Ukrajiny (pozdější Podkarpatské Rusi) a vedla celou řadu jednání souvisejících s přesným stanovením hranic nového státu.⁴¹

Problémem nově vzniklého státu, při kterém došlo ke spojení dvou zcela hospodářsky, ekonomicky, sociálně i kulturně odlišných oblastí byla i značně komplikovaná situace v pohraničních oblastech. Západními hranicemi Čech si chtělo Německo rozšířit svůj stát, čemuž samozřejmě československá vláda byla nucena zamezit, protože bez pohraničních oblastí, které obsahovaly velký průmyslový i zemědělský potenciál, by se neobešli. Do pohraničí tak byli posláni vojáci, aby vzbuřené pohraniční obyvatelstvo, které se ze dne na den prohlásilo německou národnostní menšinou, zklidnili a oblasti vojensky obsadili. Hned poté, co se tak stalo, všichni němečtí představitelé z oblasti průmyslu, zemědělství i obchodu byli svolní k navázání hospodářské i politické spolupráci s československými úřady.⁴²

Složité byla rovněž situace na Slovensku a v Zakarpatské Ukrajině. Obě země v rámci monarchie patřily pod její uherskou část, a nyní byly postupně obsazovány Maďarskem. Česká vláda poslala do obou oblastí vojáky a došlo k ozbrojenému konfliktu mezi vojáky Československé a Maďarské armády, které si vyžádalo mnoho životů. Nakonec však byl v roce 1919 konflikt na Slovensku vyřešen ustanovením demarkační čáry, která sloužila jako hranice mezi Československem a sousedním Maďarskem. I Zakarpatskou Ukrajinu, pozdější Podkarpatskou Rus se Československu podařilo vojensky vydobýt a připojit ji tak k republice.⁴³

⁴¹ Tamtéž, str. 18

⁴² KVÁČEK, R.: *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945 IV. díl*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1967, str. 9

⁴³ www.ksv.upol.cz/txt/DejinyCSR.pdf [cit. 2012-12-29]

1.1.4 Zavedení nové měny

Zavedení nové a pevné měny bylo důležitým bodem v programu první Kramářovy vlády a klíčovým úkolem pro ministra financí Aloise Rašína. Na území nového státu totiž po jeho vzniku obíhaly staré peníze, kterých bylo potřeba se zbavit. V zemi navíc panovala inflace a peníze rychle ztrácely svou hodnotu. Navíc Rakousko-Uherská banka, která plnila funkci banky cedulové a měla emisní právo vydávat peníze, tak neustále činila a v důsledku toho na našem území bylo v roce 1919 oběživo za 37,5 milionu korun, což představovalo mnohonásobek předválečného stavu. Nad vedením Rakousko-Uherské banky navíc nebylo možné ustanovit jakýkoli dohled, ačkoli o to Rašín velmi usiloval.⁴⁴ Ten o nápravě finančních poměrů v zemi a o zavedení nové a pevné měny uvažoval už rok před koncem války. Vedl dokonce nejrůznější porady o poválečném postupu v novém státě. Mezi jeho důvěrné poradce patřil Vilém Pospíšil, tehdejší ředitel Městské spořitelny. Dále pak Jaroslav Preiss, ředitel Živnostenské banky, Josef Scheiner, starosta České sokolské obce. A v neposlední řadě budoucí předseda vlády Karel Kramář s Františkem Sísem. Tyto porady přinesly jasný plán, kterým byla odluha od rozvrácených peněžních poměrů monarchie v co nejkratší možné době.⁴⁵

Po vyhlášení nového státu nebylo v souvislosti s měnovou politikou nač čekat. Situace byla kritická a žádala si radikální a rychlé řešení. I přes návrhy některých národohospodářů, jako například Josefa Macka, který chtěl regulaci měny a okolované bankovky nebo Karla Engliše, který dokonce docílil přijetí zákona o náhradních obchodních platidlech,⁴⁶ který ale nikdy nebyl zcela uveden do praxe, přicházely další názory na měnovou nápravu z řad bankovních představitelů.⁴⁷ Jaroslav Preiss chtěl provést repudiaci starých bankovek, což v praxi znamená jejich celkové odmítnutí a nahrazení novými. Chtěl v tomto ohledu také zřídit centrální banku na území státu. Několik teoretiků situaci chtělo vyřešit postupným devalvováním hotovostí a pohledávek, což by znamenalo jejich znehodnocování. Rašín s Pospíšilem řešení viděli ve snížení peněžního oběhu a

⁴⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 29

⁴⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 25

⁴⁶ Zákon č. 49/1918 Sb. o obchodních platidlech. Blíže viz. VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 20

⁴⁷ LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 81

uznáním pouze jistého množství bankovek. Jejich koncepce se nakonec jevila jako ta nejlepší a byla přijata. Vytvořila tak základ pro peněžní reformu.⁴⁸

1.1.4.1 Měnová reforma roku 1919

S první měnovou reformou nového státu úzce souvisela i další významná událost, bez které by fakticky ani provedena být nemohla. Československo bylo po válce státem, který neměl jasně vytyčené hranice. Ty byly pouze pomyslně vytvořeny k přihlídnutím k historickým hranicím Českých zemí. Mezinárodní pařížskou mírovou konferencí, konající se na počátku roku 1919 ve Versailles bylo Československo nejen oficiálně uznáno za samostatný stát, ale také byly vymezeny jeho přesné hranice. Takže těsně před schválením peněžní reformy bylo 20. února stejného roku zrušeno jednotné celní území s oblastmi rozpadlé monarchie a Československá republika uznána za samostatné celní teritorium.⁴⁹ Plán měnové odluky spojený s měnovou reformou Aloise Rašína⁵⁰ tak mohl být realizován.

Alois Rašín viděl v měnové reformě logický krok na cestě k nové československé měně i její samostatnosti. Celá akce byla podrobně naplánovaná a detailně propracovaná dlouho dopředu. Ministr financí Rašín měl o přípravě, průběhu i celkové organizaci měnové odluky i reformy jasnou představu. Podstatou reformy bylo, že: „ z předložených bankovek se označila kolkem rovnajícím se jednomu procentu její nominální hodnoty a do oběhu se vrátila polovina. Na druhou polovinu byly vydány vkladní listy, znějící na jméno a úročené 1 % od 15. března 1919.“⁵¹ Chtěl tedy provést 80 % restrikcí oběživa a okolkovat bankovky, ze kterých by se do oběhu vrátila polovina. Ta druhá by se zadržela a na ní by se vydala 1 % nucená státní půjčka. Rašín předpokládal, že tím dojde k nedostatku peněz a dosáhne se potřeby úvěru. Doufal, že v důsledku toho se mu podaří snížit nebo zcela zničit inflaci a docílit poklesu cen.⁵²

⁴⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 30

⁴⁹ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, str. 28

⁵⁰ Podrobnější informace o názorech dr. Rašína i o celém průběhu měnové reformy jsou uvedeny v těchto jeho publikacích: *Můj finanční plán, Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, Národní hospodářství a Inflace a deflace.*

⁵¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 30

⁵² LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 83

Na okolkování bankovek bylo představiteli domácího odboje myšleno už před skončením války a vznikem státu, když sestavovali hospodářskou část tzv. Zmocňujícího zákona. Okolkování bankovek spolu se soupisem veškerých peněžních hotovostí požadoval i hospodářský teoretik Josef Macek.⁵³

Přípravné práce na provedení odluhy a s tím spojené peněžní reformy započaly v lednu 1919, kdy Rašín spolu s jeho úzkým okruhem spolupracovníků objednali tiskopisy, nechali vytisknout kolký⁵⁴ a připravili veškeré potřebné legislativní dokumenty.⁵⁵ Revoluční národní shromáždění se reformou zabývalo až od poloviny února a 25. února ministr financí předstoupil a předložil svůj vypracovaný návrh zákona, ve kterém svá navrhovaná opatření ukončil slovy: „*Vím, že děláme veliký pokus, pro který jsem si však opatřil bezpečná data... to není můj boj, to není Rašínova bitva. To je bitva za lepší budoucnost finanční a hospodářskou Československé republiky...*“⁵⁶ Rašínova představa byla zadržena 80 % oběživa, což mu ale nebylo povoleno. Mohl provést restrikcí pouze 50 %. Snažil se o to, aby mu Revoluční národní shromáždění povolilo tedy alespoň 60 % restrikcí, ale bohužel neuspěl. Navíc se setkal s nesouhlasem od Karla Engliš, kterému se nelíbilo, že by 1 % státní půjčka měla být nucená, chtěl, aby byla dobrovolná. Rašín se nakonec musel spokojit s povolením 50 % restrikcí, ačkoli se sám domníval, že kdyby se zadrželo jeho požadovaných 80 %, celá akce by měla mnohem větší úspěch, s čímž osobně souhlasím.⁵⁷

25. února 1919 byl návrh zákona Revolučním národním shromážděním přijat.⁵⁸ V něm byl ministr financí Rašín zmocněn k provedení okolkování bankovek a soupisu jmění, aby tak mohla být vyměřena dávka z majetku. Tento zákon byl ještě dále doplněn o několik nařízení. Ještě ten samý den v noci byly uzavřeny a vojensky obsazeny hranice státu, proto, aby nedocházelo k přesunu peněz do zahraničí. Také byla zastavena veškerá doprava osob i zboží přes hranice a přerušena pošta s cizinou. Hned poté byly po Československu rozvezeny kolký, tiskopisy a vyhlášky o novém zákoně, aby o něm bylo

⁵³ LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 82

⁵⁴ Celkem bylo natištěno 244 milionů kolků. Ty byly vytištěny v České grafické unii a v tiskárně A. Haase v Praze. Blíže viz ŠŮLA, J.: *Budování československé měny po první světové válce*, Hradec Králové, 1979, str. 11

⁵⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 30

⁵⁶ ŠŮLA, J.: *Budování československé měny po první světové válce*, Hradec Králové, 1979, str. 11, 13

⁵⁷ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 58-59

⁵⁸ Zákon č. 84/1919 Sb. viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 30

obyvatelstvo včas vyrozuměno. Celá akce proběhla za pouhých sedm dní. Od 3. do 9. března. Na Slovensku trvala ještě o pár dní déle, až do 12. března.⁵⁹ Z tabulky uvedené níže je patrné, že celkem bylo ke kolkování předloženo bankovek za 7,2 mld. Okolkovány byly hotovosti státních pokladen a peníze potřebné na mzdy. Zadrženo bylo celkem 2,5 mld. K, což představuje 34,3 % restrikce.⁶⁰

Tabulka č. 2.: Výsledek měnové reformy

Předloženo ke kolkování	7,157 mld. K
Z toho: domácnosti	5,149 mld. K
státní pokladny a na mzdy	2,008 mld. K
Okolkováno a vráceno	
Domácnostem	2,696 mld. K
státním pokladnám a na mzdy	2,008 mld. K
Celkem okolkováno	4,704 mld. K
Zadrženo a kryto 1 % státními obligacemi	2,453 mld. K

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 31
Tabulka vlastní

S okolkováním bankovek byl při té příležitosti také sepsán veškerý movitý a nemovitý majetek, vklady a cenné papíry. To vše bylo základem *pro připravovanou dávku z majetku a přírůstku z majetku*⁶¹, čemuž se budu podrobněji věnovat v některé s následujících kapitol.

Měnová reforma provedená v roce 1919 byla obdivuhodnou akcí. Její organizace a průběh byly v tehdejších podmínkách velmi dobře zvládnuté a ministr financí Alois Rašín tím dokázal, že byl do své funkce zvolen oprávněně. Díky provedené reformě došlo k osamostatnění peněžního oběhu a k částečnému zmírnění závislosti na Vídni a Budapešti. Reforma také výrazně ovlivnila hospodářský vývoj následujících let. Měnová opatření z jara 1919 však byly pouze prvním krokem. Na území státu neustále obíhaly rakousko-uherské bankovky, pouze opatřené kolkem. Dalším krokem měnové politiky státu bylo vytvoření vlastní silné a stabilní měny, která bude základem pro ekonomickou i hospodářskou stabilitu v zemi.⁶²

⁵⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 30

⁶⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 31

⁶¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 30

⁶² VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 32

1.1.4.2 Koruna československá

Vytvoření nové měny bylo jednou z hlavních priorit měnové politiky státu a dalším logickým postupem po peněžní reformě. Rakousko-uherské bankovky, které na území státu obíhaly již od roku 1892, kdy byla v monarchii zavedena Rakousko-Uherská koruna, tvořily oběživo i v roce 1919 s tím rozdílem, že byly opatřené kolkem. Peníze se bohužel do republiky ve velké míře nelegálně dostávaly i s padělanými kolky.⁶³

Ministr financí Alois Rašín usiloval o vytvoření pevné a stabilní měny, která by vytvořila dobrý základ pro hospodářskou samostatnost a díky níž by se Československo definitivně zbavilo spjitosti s bývalou monarchií.⁶⁴ Jeho vizí byl i kovový základ měny, jehož byl zastáncem. Nejlépe, aby měla zlaté krytí. 25. února 1919 byla zákonem č. 88/1919 Sb. vypsána tzv. valutová⁶⁵ půjčka, která vynesla 2280 kg zlata. Na tzv. „Zlatý poklad republiky“ přispěli i její obyvatelé. Celkem bylo z darů 63 kg zlata a ještě větší množství stříbra. To bylo začátkem zásoby drahých kovů v zemi.⁶⁶

Ještě před koncem měnové reformy byl 6. března 1919 pouhým vládním nařízením č. 119/1919 Sb. zřízen Bankovní úřad ministerstva financí, jehož předsedou byl ministr financí nebo jeho náměstek. Při tomto úřadě byl dále ještě zřízen Bankovní výbor. Mezi obě instituce se dělila správa měny. Bankovní úřad započal svou činnost 11. března 1919, a skončil ji 31. března 1926. Jeho hlavním úkolem bylo plnit veškeré funkce cedulové banky, která prozatím nebyla zřízena. Rašín chtěl, aby cedulová banka byla zcela odloučena od státní správy, čehož u Bankovního úřadu docíleno nebylo. Ten byl orgánem ministerstva financí.⁶⁷ Rakousko-Uherská banka vznesla na počínání Československého státu námitky. Nebyl na ně však brán zřetel, protože vedení Rakousko-Uherské banky mělo s Československou republikou domluvu, kterou neustále porušovalo. Tou bylo, že banka nebude bez svolení všech nástupnických států půjčovat. Jenže se tak dělo i bez svolení a banka půjčovala v lombardu na válečné půjčky a odmítala s tím přestat.⁶⁸ To pro Československo představovalo problém a jako schůdné řešení z dosavadní situace se jevilo

⁶³ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 60

⁶⁴ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 16

⁶⁵ Valutová půjčka byla vypsána na valuty, drahé kovy a devizy. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 36

⁶⁶ ŠŮLA, J.: *Budování československé měny po první světové válce*, Hradec Králové, 1979, str. 15

⁶⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Státní finance v historii Československa - období 1918-1947*, Finance a úvěr 8/1994

⁶⁸ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 61-62

ustanovení nové měny státu, a proto v dubnu 1919 byla tzv. Měnovým zákonem (zákon č. 187/1919 Sb.) jako nová peněžní jednotka zavedena „Koruna československá“ s označením Kč. Zajímavé je, že Československá republika si nechala starý název měny. Ponecháno zůstalo i dělení jedné koruny na 100 haléřů. Samozřejmě, že padaly i odlišné návrhy na název nový, přičemž některé byly až komické jako například „sokol“, „lev“, „frank“, „říp“, „rašín“ aj. Název koruna byl tedy zachován a doplněn pouze o přídavek československá.⁶⁹ Samotné označení koruna vydrželo až do dnešní doby. Dále bylo stanoveno, že: *„jedna koruna československá= jedné koruně rakousko-uherské a to v poměru 1:1, a současně byly vydány i zásady pro jejich emisi a správu, která byla prozatímně svěřena do sféry ministra financí.“*⁷⁰

Prvními československými penězi se staly tzv. státovky. Konkrétně se jí stala stokorunová státovka, která se do oběhu dostala už v červenci roku 1919. Státovky byly po výtvarné stránce dílem Alfonse Muchy a byly tištěny jak v domácích, tak i v zahraničních tiskárnách.⁷¹

Ražba prvních korunových mincí byla ale zkomplikována maďarskou vládou, která ihned po konci války odvezla veškeré zařízení mincovny v Kremnici. Bylo tedy potřeba počkat na její obnovu. První ražené mince tak světlo světa spatřily až roku 1922 a jejich autorem byl Otakar Španiel.⁷² Samozřejmě ani státovky neušly padělatelům, hlavně pak těm zahraničním a hned prvních státovek se zjistilo celkem 105 258 falzifikátů. Nejčastěji byla padělána pětisetkoruna, která byla v důsledku toho v roce 1922 zcela stažena z oběhu a přestala jako bankovka platit.⁷³

Korunou československou dosáhla republika svého plného osamostatnění a zároveň získala plnou kontrolu nad veškerou finanční správou v zemi. Tato měna se do budoucna stala pevným pilířem československé ekonomiky i hospodářství.

⁶⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 32

⁷⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 31

⁷¹ Státovky tiskly tiskárny v Praze, Pardubicích, Spojených státech a Vídni. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 32

⁷² Tamtéž, str. 33

⁷³ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 39

1.1.4.3 Koncepce deflační politiky Aloise Rašína

Ministr financí Alois Rašín měl o měnovém poválečném vývoji v Československu svou jasnou představu, kterou byla deflační politika. Domníval se, že díky ní docílí nápravy rozvrácených peněžních poměrů v zemi a zároveň, když zvýší vnější i vnitřní sílu měny, dojde i ke zmírnění inflace a k obnovení důvěry lidí v peníze jak doma, tak i v zahraničí. Cesta deflační politiky však nebyla jednoduchá a představovala složitý a nesnadný proces.⁷⁴

Rašín se tuto svou představu snažil za každou cenu prosazovat a podle svých představ maximálně realizovat. První fází na cestě k této politice byla restrikce oběživa v zemi, které ačkoli ne zcela podle svých představ, docílil měnovou reformou v březnu 1919. Cílem této reformy byla nejen samotná restrikce, ale také zastavení obrovské inflace v zemi, která ale oproti okolním nástupnickým státům nebyla až tak hrozivá.⁷⁵

Rašín si představoval, že se mu společně s měnovou odlukou od bývalé monarchie podaří korunu zhodnotit. Domníval se, že když stáhne z oběhu určitou část peněz, bude to mít deflační efekt, který se následně projeví klesáním cen na vnitřním trhu, a zároveň to přinese výhodnější kurz k ostatním tuzemským měnám. Sám v předvečer peněžní reformy prohlásil: „*Já bych si představoval systém nápravy tak, že bychom učinili vše možné k zlepšení kurzu naší koruny, že bychom učinili vše možné, aby koruna došla opět na svoje dřívější niveau.*“⁷⁶ Bohužel takový efekt, v jaký Rašín doufal, restrikce nepřinesla a ani nemohla. Podle Karla Engliše a Josefa Macka samotná restrikce žádnou změnu nevyvolala na důchodech ani na výrobě, a proto nemohlo dojít ke snížení cen. Navíc po reformě došlo místo ke snižování oběživa k jeho zvyšování, s čímž Rašín nepočítal. Stav oběživa byl v roce 1920 11,3 mld. Kč a o rok později se ještě zvýšil na 12,1 mld. Kč.⁷⁷

Oponenti jeho deflační koncepce politiky Rašínovi často vytýkali, že ačkoli je velkým odpůrcem kvantitativní teorie peněz, svým počínáním se stává fakticky jejím uplatňovatelem. Na to se Rašín vyjádřil slovy: „*Bylo mi velmi vzdáleno myslet, že*

⁷⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 30

⁷⁵ V ostatních nástupnických státech byla tzv. hyperinflace. Blíže viz FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 46

⁷⁶ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 166 (příloha IV, projev z 25. 2. 1919)

⁷⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*, Brno, Georgetown, 1997, str. 188- 189

*zmenšování oběživa bude mít za následek snížení cen. Takové mechanické myšlení, takové vyznávání kvantitativní teorie peněžní, ... nebylo nikomu tak vzdáleno jako mně. Já chtěl docílit něčeho zcela jiného. Chtěl jsem restringovati oběh na takovou míru, aby byla nouze o oběživo, aby obchodníci musili si jít vypůjčit k bankám, banky k cedulové bance, která by jim půjčila diskontem obchodních směnec, takže to, oč by potřeboval obchodní a průmyslový život více než obnášel by stálý oběh na státovkách, bylo by národohospodářsky a bankovně kryto ... takže oběh by byl větší neb menší dle toho, byla-li by cirkulace statků větší neb menší. To by byl mílový krok k úpravě měny.*⁷⁸

Druhým krokem k deflační politice mělo být zavedení dávky z majetku a přírůstku z majetku. K jejímu základu měl posloužit soupis veškerého movitého i nemovitého majetku, vkladů a cenných papírů provedený spolu s okolčováním bankovek. Obě dávky měly mít deflační dopad přes peněžní důchody. Rašín chtěl dávku vybrat jednorázově, což se nepodařilo a vybírala se až do zániku Československa v roce 1938.⁷⁹ K dávce z majetku a přírůstku z majetku se podrobněji vrátím v některé z dalších kapitol.

Ani jedno z uvedených deflačních záměrů ke snížení cen nepřispělo a než působení deflační vyvolalo přesně opačné, inflační.

Navíc Rašínovým cílem bylo zvýšení kurzu koruny na mezinárodním trhu, jak jsem již zmínila výše. Centrem devizových trhů se po válce stalo švýcarské město Curych. Jeho prvotním záměrem bylo zvýšit kurz československé koruny nejprve na 16 a poté až na 20 švýcarských centimů⁸⁰. Tuto představu vystřídala skutečnost v podobě velkého poklesu koruny v roce 1919, přičemž o rok později kurz dosáhl pouhých 5 centimů. Tento pokles byl díky vývozu v roce 1920 zvýšen na 13 centimů, ale o rok později se znovu propadl, tentokrát na 6 centimů. To vše je dobře viditelné z tabulky uvedené níže. Tyto výkyvy se bohužel tlumit nedařilo, protože prozatím nebyla utvořena ani devizová a ani zlatá rezerva.⁸¹

⁷⁸ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 55

⁷⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 44

⁸⁰ Švýcarský centim= část švýcarského franku 1 švýcarský frank= 100 centimů

⁸¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 46

Tabulka č. 3.: Kurz na curyšské burze ve vybraných měsících let 1919- 1921

Rok	Měsíc	Kurz Kč ve švýcarských centimech		
		střední	nejvyšší	nejnižší
1919	Květen	33	34	32
	Červen	29	31	27
	Září	18	22	15
	Prosinec	10	11	8
1920	Leden	8	9	5
	Únor	6	7	5
	Březen	7	8	6
	Červen	13	13	12
	Září	9	10	7
1921	Prosinec	7	8	7
	Leden	8	8	7
	Březen	8	8	8
	Červen	8	8	8
	Září	7	7	6
	Prosinec	6	8	6

Zdroj: LACINA, V.: *Formování československé ekonomiky 1918-1923*, Praha, Academia, 1990, str. 179
 Tabulka vlastní

Post ministra financí a s tím spojené i utváření a dohled nad finanční a měnovou politikou v zemi však Rašínovi skončil v létě roku 1919, kdy první československá vláda v čele s Karlem Kramářem podala demisi. K moci se po prvních komunálních volbách v roce 1919 dostala vláda Vlastimila Tusara a do křesla ministra financí usedl Cyril Horáček. Do roku 1922, kdy se na post ministra financí opět vrátí Alois Rašín, se v republice vystřídá ještě mnoho vlád. O konceptu finanční politiky se mezi léty 1919- 1921 vedly časté spory a s rokem 1921 se pak politika státu pokouší znovu ubírat deflační cestou.⁸²

⁸² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 46

1.1.5 Hospodářská krize let 1921- 1923 a pokusy o stabilizaci měny

Poválečná krize se projevila v oblasti hospodářství dva roky po skončení války. Rok 1920 se nechvalně podepsal krizí z nadvýroby u vyspělých oblastí světa. Nejvíce a největší silou krize zasáhla Severní Ameriku, Japonsko a Velkou Británii. Ve střední a jihovýchodní Evropě se naopak projevila až s ročním nebo skoro dvouletým zpožděním, kvůli tomu, že tam byla situace spíše opačná. Evropské státy se často potýkaly s nízkou výrobou doprovázenou nedostatečnou nabídkou zboží a v důsledku toho pak omezenou spotřebou. Československo krize zasáhla až koncem roku 1921.⁸³ V průběhu toho roku se hospodářství dostávalo z poválečného rozvratu. Dařilo se oblastem průmyslu i zemědělství, došlo ke zlepšení exportu, přičemž velmi se dařilo především vývozu cukru.⁸⁴ Československo hospodářskou krizi nejprve pocítilo zlevněním dovozu, což obchodníci velmi přivítali, ale začaly se také pomalu projevovat problémy exportu.⁸⁵

Poválečná krize v Československé republice začala na konci roku 1921, svůj vrchol měla v roce 1922 a konec o rok později. Průmysl se propadl, nezaměstnaných přibývalo a mnoho podniků bylo v důsledku krize donuceno vyhlásit bankrot, anebo je pohltila silnější konkurence. Nepříznivá situace nastala i pro zahraniční obchod, jehož obrát se snížil z 50 mld. na počátku krize na pouhou polovinu na jejím konci. K průběhu krize velkou měrou přispěla i deflační politika. Tu začal v roce 1921 prosazovat tehdejší ministr financí Augustin Novák a v roce 1922, kdy do křesla opět usedl Rašín, ji začal realizovat naplno, a podle svých představ.⁸⁶ Tou bylo zhodnocené koruny na curyšské burze nad hranici 20 centimů. Těsně pod touto hranicí se koruna udržela zhruba dva měsíce a ceny začaly opravdu klesat. Pokles cen byl způsoben také zvyšující se kupní silou koruny uvnitř Československa, která se v průběhu krize zvýšila o 30-40 %.⁸⁷ Pokles cen, snižující se vývoz a nárůst nezaměstnanosti je patrný z následující tabulky.

⁸³ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 144

⁸⁴ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 17

⁸⁵ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 144

⁸⁶ Tamtéž, str. 145

⁸⁷ Tamtéž, str. 146

Tabulka č. 4.: Průběh deflační politiky

	Kurz CHF prosinec Kč	Ceny spotřebitelské červenec 1914=100	Vývoz Mld. Kč	Nezaměstnaní tis.
1921	15,52	1 674	29,2	72
1922	6,89	976	19,5	127
1923	6,51	958	13,8	207

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, 2001, Česká národní banka, str. 38
Tabulka vlastní

Jenže s cenami poklesl i export a v důsledku toho musela být omezena výroba.⁸⁸ Vyvážené zboží bylo pro odběratele ze zahraničí buď drahé a přestali jej nakupovat, anebo vývozci museli zboží zlevnit, což pro ně bylo velmi nevýhodné. Naopak silnější kurz koruny svědčil nákupu zboží v zahraničí a byl tedy výhodný pro dovozce, protože za korunu se v zahraničí dalo nakoupit mnohem více zboží než dřív.⁸⁹

Rašínovi odpůrci jeho koncepce deflační politiky Karel Engliš a Josef Macek svůj nesouhlas s jeho počínáním vyjádřili slovy: „*deflace na rozdíl od inflace začíná působit především na podniky, na výrobu, protože při cenovém poklesu snižuje podnikové výnosy; ale naproti tomu podnikové závazky, které mají být placeny (mzdy, přijaté úvěry, placené nájem atd.) zůstávají beze změny. Při takto narušené finanční rovnováze dochází k omezování nebo k úplnému zastavení podnikové aktivity. Pokles výroby vyvolává nezaměstnanost a krizi sociální.*“⁹⁰ Engliš s Mackem měli pravdu, zhodnocování koruny mělo negativní dopad na export i výrobu. Podniky se ocitaly v krizi a lidé přicházeli o práci.

Navíc kurz koruny po dvou měsících, kdy se držel těsně pod hodnotou dvaceti centimů, začal prudce klesat, což by znamenalo naprosté zhroutení politiky Aloise Rašína. Ten však tomu svými opatřeními dokázal včas zabránit a pokles koruny zastavit. Bylo ale jasné, že deflační politika v jeho prosazované podobě nebude pro dlouhodobější vývoj

⁸⁸ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 19

⁸⁹ FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 48

⁹⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 47

československé měny i celkové ekonomiky státu výhodná a bylo nutné přejít k politice stabilizace koruny, které byl zastáncem Karel Engliš.⁹¹

Stabilizace měny nastala po Rašínově tragické smrti, kdy se vláda spolu s novým ministrem financí Bohdanem Bečkou rozhodla pro odlišný postup v deflační měnové politice, a zaměřila se na zvýšení kurzu měny v cizině, což mělo díky úvěrům, které si vláda brala ze zahraničí velmi špatný vliv na celkový státní rozpočet.⁹²

„Stabilizace koruny nastala během roku 1923, kdy byly překonány prudké výkyvy měnového kurzu. Stabilizace měny byla dovršená v roce 1929 stanovením zlatého obsahu Kč. Koruna měla v letech 1923-1932 v burze v New Yorku trvale kurz 100 Kč = 2,96 US dolaru.“⁹³

Koncepci deflační politiky vláda definitivně opustila v roce 1925.⁹⁴

⁹¹ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 19

⁹² Tamtéž, str. 19

⁹³ FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 48

⁹⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 38

1.1.5.1 Pozemková reforma

Pozemková reforma probíhající v Československu po celá 20. i 30. léta 20. století se stala druhým významným a klíčovým opatřením, které Československá republika od svého vzniku provedla. Tím prvním byla bezpochyby měnová reforma z března 1919. Jejím cílem mělo být posílení ekonomické i politické stability a zároveň měla vyřešit složitou hospodářskou a sociální otázku venkova. Důvodem pro zavedení pozemkové reformy byl fakt, že půdu v zemi vlastnila ve velké míře šlechta nebo církev.⁹⁵ Konkrétně „při vzniku republiky patřilo 30,8 % rozlohy veškeré půdy latifundiím nad 100 ha, které vlastnila hlavně šlechta a katolická církev. Většinu této půdy nebylo možné prodávat ani kupovat, neboť byla vázána institucí fideikomisu a církevními ustanoveními.“⁹⁶ Jenže ani šlechta a ani církev na svých pozemcích nic nedělali a k ničemu je nevyužívali. Oproti tomu lidé, kteří byli na obživě ze zemědělství závislí nebo by na takových pozemcích chtěli něco pěstovat, k tomu ve své podstatě neměli příležitost, protože měli buď velmi malé pozemky, v maximální výměře 2 ha, anebo neměli vůbec žádné a dožadovali se jich od státu. A vznikl tím problém, který vláda začala řešit právě pozemkovou reformou, protože ta se jevila jako jediné možné řešení jak rolníkům a sedlákům, co se týče půdy vyjít vstříc a zároveň tím zamezit nepokojům.⁹⁷

Počátek pozemkové reformy je datován na 9. listopad 1918, kdy vyšel zákon o obstavení velkostatků. Ale jejím právním základem se staly až zákony záborový, přidělový a náhradový,⁹⁸ postupně schválené od dubna 1919 do dubna 1920. Hned v prvních měsících po vzniku republiky byl 16. dubna 1919 přijat tzv. záborový zákon.⁹⁹ Jeho provádění měl na starost Státní pozemkový úřad a jeho předmětem bylo: „*zabírání zemědělské půdy o výměře větší než 150 ha nebo 250 ha půdy vůbec.*“¹⁰⁰ Celkem bylo takto

⁹⁵ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2000, str. 30

⁹⁶ Tamtéž, str. 30

⁹⁷ Tamtéž, str. 30

⁹⁸ Záborový zákon (zákon č. 215/1919 Sb.)-určoval zásady pro vlastnické převzetí, tzv. zábor určité půdy
Přidělový zákon (zákon č. 81/1920 Sb.)- určoval zásady pro vlastnické převzetí a pro její předání, tzv. přiděl určitým zájemcům

Náhradový zákon (zákon č. 329/1920 Sb.)-vlastníkům půdy měla být vyplacena náhrada. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 36-37

⁹⁹ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, 2000, str. 31

¹⁰⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 37

zabráno zhruba 4 miliony ha, což představuje zhruba 30 % veškeré půdy.¹⁰¹ Přesné informace o výsledcích pozemkové reformy jsou patrné z následující tabulky.

Tabulka č. 5.: Výsledky pozemkové reformy k 31. 12. 1937

	Veškerá půda	%	Zemědělská půda	%
Celková výměra zabrané půdy	4 068 370	100,0	1 371 721	100,0
Novým nabyvatelům přiděleno	1 800 782	44,3	868 601	66,2
Vlastníkům vrátilo ze záboru	1 831 920	45,0	418 858	31,9
V záboru zůstalo	435 668	10,7	25 262	1,9

Zdroj: KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 59

Tabulka vlastní

Průběh reformy byl postupně doplňován o další zákony a nařízení. Jedním z takových byly i přidělový zákon, schválený v lednu 1920 a poté náhradový zákon, přijatý v dubnu stejného roku. Přídělový zákon určoval způsob, podle kterého se bude přesně postupovat při provádění reformy.¹⁰² Náhradový zákon pak určoval výši, za kterou měla být vlastníkům půdy vyplacena nebo poskytnuta náhrada za zabranou půdu.¹⁰³

Půda i pozemky, které k půdě náležely, byly po zabrání znovu rozdělovány. A to buď do osobního vlastnictví, nebo pouze do nájmu. Vlastnického práva lidé nabývali zápisem do pozemkové knihy po konečném verdiktu Státního pozemkového úřadu. Půda byla především rozdělena mezi zemědělce, živnostníky, družstva, obce a další veřejné instituce. Přidělovat pozemky státu nebylo možné, protože už jejich samotným zabráním se

¹⁰¹ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, 2000, str. 30

¹⁰² Přídělový zákon upřednostňoval individuální přidělce před družstva a institucemi. Dále umožňoval vytvářet při parcelaci velkostatků tzv. zbytkové statky a ponechat vlastníkům nad záborovým zákonem stanovenou „hranicí půdu sloužící k udržení rázu krajiny a historických památek“ Blíže viz LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, 2000, str. 30

¹⁰³ Tamtéž, str. 30

Náhrada za pozemky se vypočítávala podle přesně sestavovaných oceňovacích tabulek, jejichž základem byly ceny pozemků a nemovitostí z let 1913-1915. Šlo o ceny ovlivněné válečnou inflací. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 37

stal jejich vlastníkem.¹⁰⁴ O tom, jak byla půda rozdělována, vypovídá následující tabulka. Přičemž drobný příděl označuje půdu nebo pozemek o výměře od 0,1 ha do 30 ha.¹⁰⁵

Tabulka č. 6.: Novým majitelům byla půda rozdělena takto:

Skupina přídělů	Počet přídělů	Výměra v ha veškeré půdy	Z celkové výměry přiděleno %
Drobný příděl	638 182	789 803	43,9
Zbytkové statky	2 055	226 306	12,5
Jiné větší objekty	2 337	784 674	43,6
Celkem	642 574	1 800 782	100,0

Zdroj: KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 59

Tabulka vlastní

Z tabulky vyplývá, že celkem bylo přiděleno necelých 2 milionů ha půdy a to více jak půl milionu přídělům. Pozemková reforma dokázala stabilizovat situaci na venkově a uklidnit napětí, které kvůli půdě zavládlo po vzniku státu. Její průběh měl však velmi vleklý a zdlouhavý charakter a původního záměru nebylo zdaleka dosaženo. Díky reformě se ale posílila hospodářská samostatnost republiky a upevnila pozice agrární strany.¹⁰⁶

¹⁰⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 37

¹⁰⁵ KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 59

¹⁰⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 37

1.1.5.2 Nostrifikace¹⁰⁷ podniků

Nostrifikace podniků, bank, pojišťoven a společností představovala společně s pozemkovou reformou klíčovou akci v hospodářském osamostatnění nového státu. Problém spočíval v tom, že sídla domácích bank i velkých firem byly i po vyhlášení Československé republiky stále v metropolích bývalé monarchie, Vídně a Budapešti a Československý stát nad nimi neměl žádný dohled ani kontrolu nad jejich počínáním. Bylo tedy nezbytné tato sídla přesunout zpět na území republiky, nejlépe pak přímo do Prahy a získat přehled o jejich činnosti. Celý proces, který k tomu dopomohl, je nazýván nostrifikací akciových společností a repatriací¹⁰⁸ kapitálu.¹⁰⁹

Na nutnost navrácení podniků a významných institucí zpět na území státu myslela už skupina lidí připravující tzv. „*Hospodářský zákon říše České*“ v roce 1918, ještě před vznikem nového státu. Tato skupina lidí, tvořená Jaroslavem Preissem, Aloisem Rašínem a Vilémem Pospíšilem požadovala, aby domácí podniky sídlící v zahraničí přenesly své působení do Československa, což se taky tehdy ještě bez vydání k tomu určených zákonů začalo dít.¹¹⁰

Právní účinnosti nostrifikační proces nabyl zákonem č. 12/ 1920 Sb. „*o podnicích, které mají sídlo mimo území československého státu*“ v prosinci roku 1919. Další nostrifikační zákony nebo vládní nařízení byly schvalovány a vydávány do roku 1920. Celá akce tedy trvala od roku 1919, nejintenzivnější byla v letech 1921-1924 a v Českých zemích s rokem 1924 také skončila. Na Slovensku pak o něco později. Pro hladký přesun veškerých institucí byla důležitá dohoda s Rakouskem a Maďarskem, o bezproblémovém a hladkém průběhu celé akce bez zbytečných tahanic a komplikací. S Rakouskem se takovou smlouvu podařilo uzavřít už v létě roku 1920, ale s Maďarskem byla tato dohoda kvůli neustálým konfliktům uzavřena až roku 1927. To je jeden z důvodů, proč na Slovensku nostrifikace trvala déle než v Čechách.¹¹¹ Na celý průběh pak dohlížela nostrifikační komise, ustanovená při ministerstvu obchodu a průmyslu. Ta ihned na začátku nostrifikace

¹⁰⁷ Nostrifikace= slovo z latinského „noster“, tj. „ náš“, tedy aby byly podniky „naše“ Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 34

¹⁰⁸ Repatriace akcií= výhodný odkup akcií podniků, sídlících v ČSR na zahraničních kapitálových trzích za pomoci posílení československé koruny. Blíže viz KÁRNÍK, Z.: *Malé dějiny Československé*, Praha, Dokořán, 2008, str. 175)

¹⁰⁹ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 96

¹¹⁰ Tamtéž str. 96, 97

¹¹¹ Tamtéž, str. 97

provedla soupis veškerých podniků, jichž se tato akce měla týkat a postupně pak řešila jeden případ za druhým.¹¹²

Československé republice se podařilo nostrifikovat 235 podniků s kapitálem téměř 2 miliardy korun.¹¹³ Podrobnější výsledky nostrifikace jsou k nahlédnutí v následující tabulce.

Tabulka č. 7.: Výsledky nostrifikace průmyslových, obchodních a dopravních podniků roku 1928

Sídlo	Přeložení sídla		Rozdělení		Celkem	
	Počet podniků	Akciový kapitál v mil. Kč	Počet podniků	Akciový kapitál v mil. Kč	Počet podniků	Akciový kapitál v mil. Kč
Rakousko	118	983,0	44	456,6	162	1 437,6
Maďarsko	62	463,8	7	47,0	69	510,8
Celkem ČSR	180	1 446,8	51	501,6	231	1 948,4

Zdroj: KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 13

Tabulka vlastní

Nostrifikace velkou měrou přispěla k hospodářskému osamostatnění státu a odpoutání se od Vídně a Budapešti. Také se díky ní upevnily pozice bank a podniků na domácím trhu. Zpřetrháním těchto vazeb Československo dokázalo budovat samostatnou ekonomiku i hospodářství a zároveň mít kontrolu i nad zahraničním obchodem.

¹¹² LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 23

¹¹³ Tamtéž, str. 25

1.1.5.3 Dávka z majetku a přírůstku na majetku za války

Zavedení dávky z majetku a následně přírůstku z majetku za války bylo jedním ze tří kroků, jimiž chtěl ministr financí Rašín napravit rozvrácené peněžní poměry v zemi a měnu ozdravit. Jako první provedl měnovou odluku od bývalého Rakouska-Uherska, dále restrikcí oběživa a nechal bankovky okolkovat. Spolu s tím byl také proveden soupis veškerého movitého i nemovitého majetku v zemi a to včetně cenných papírů a vkladů. Tím byl položen pevný základ pro Rašínův další krok, zavedení dávky z majetku a přírůstku majetku za války.¹¹⁴ Sám těmto dávkám přikládal neobyčejný význam a označil je za „*korunu finančních opatření*“.¹¹⁵ Dávka měla být podle Rašína jednorázovou akcí a měla postihnout hlavně ty, kteří zbohatli za války. Zároveň také měla přispět k restrikcí oběživa.¹¹⁶

Rašín se k dávce z majetku vyjádřil již v únoru 1919, když předkládal návrh zákona o měnové reformě. Tehdy řekl: „*Tedy dávka z majetku souvisí úzce s reformou měny a výslovně říkám, že můj návrh dávky z majetku nebude za účelem krytí některých výdajů státních, nýbrž jedině a pouze za účelem nápravy měny.*“¹¹⁷ Rovněž se zavázal, že osnovu zákona o dávce z majetku předloží Národnímu shromáždění co nejdříve. Slovo dodržel a na podzim 1919 ji už měl vypracovanou, jenže v té době už nezastával funkci ministra financí a shromáždění si s jejím schválením dávalo na čas. Nakonec byl zákon č. 309/1920 Sb. O dávce z majetku a přírůstku majetku za války schválen a v platnost vešel 8. dubna 1920. V něm bylo jasně napsáno, že dávka je převážně určena k nápravě měny a také, že výnosy z ní budou použity na vyrovnání závazků vůči centrální bance ve Vídni, za její bankovky, které byly měnovou reformou staženy z oběhu. V neposlední řadě by tato dávka mohla v krajních případech posloužit vládě na financování naléhavých věcí spojených buď se vznikem, nebo s uhájením nového státu. Tento zákon, byl pak v průběhu dalších let ještě různě doplňován a novelizován.¹¹⁸

¹¹⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 32

¹¹⁵ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 90

¹¹⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 32

¹¹⁷ Tamtéž, str. 32

¹¹⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 33

Samotná dávka z majetku se začala platit v roce 1920 a týkala se jak osob fyzických, tak i právnických¹¹⁹. Od těch byla vybírána podle stavu jejich majetku k 1. březnu 1919. Oproti tomu dávka z přírůstku na majetku postihovala už pouze osoby fyzické. U těch se vypočítávala z porovnání nárůstku majetku během války. Přesněji tedy od 1. ledna 1914 do 1. března 1919. Sazby u obou dávek byly silně progresivní: „*u dávek z majetku pro fyzické osoby od 1 % do 30 % a pro právnické osoby od 3 % do 20 %; u dávek z přírůstku na majetku byly sazby ještě progresivnější, a to od 16 % do 40 %.*“¹²⁰

Představu Aloise Rašína o vybrání jednorázových dávek nejpozději do tří let od jejich uzákonění, jejichž celkový výnos dosáhne 12 mld. Kč a více se ale naplnit nepodařilo. Placení dávek sice začalo hned v roce 1920 a kulminovalo do roku 1924, ale pak docházelo k jejich prodlužování spojených s daňovými úniky a obcházení předpisů.¹²¹

Dávka z majetku a přírůstků z majetku byla placena po celá 20. i 30. léta až do zániku Československé republiky v roce 1938. Z původně plánovaného výnosu 12 mld. korun se realita lišila o polovinu. Celkový výnos z dávek byl 6,6 mld. korun.¹²² A ačkoli dávka nijak výrazně nepřispěla k restrikci oběživa, byla důležitým aspektem při stabilizaci měny ve 20. letech.

¹¹⁹ Podléhajícími výdělkové dani, zejména akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným, ale i korporace, církve, řády a náboženské obce. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 33

¹²⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 33

¹²¹ Tamtéž, str. 33

¹²² Tamtéž, str. 33

1.1.5.4 Návrat k deflační politice v letech 1921- 1923

Měnovou reformou a zavedením dávky z majetku a přírůstků z majetku za války byly splněny oba body v Rašínově koncepci deflační politiky. Ačkoli ani jeden z nich nedosahoval takových výsledků, jaké si Rašín předsevzal, po návratu do křesla ministra financí v roce 1922 se rozhodl svou koncepci deflační politiky pozměnit a cenovou hladinu snížit skrze měnový kurz.¹²³ Domníval se že: „*vysoký kurz koruny v zahraničí bude tlačit přes vývozní ceny deflačně na domácí cenovou hladinu a bude tak zvyšovat vnitřní kupní sílu koruny.*“¹²⁴

Vláda se tedy s návratem Rašína do funkce začala opět ubírat cestou deflační politiky a to i přes neustálé výhrady k této politice, převážně z řad Rašínových odpůrců. Hlavně Karel Engliš, zarytý odpůrce deflace a příznivec politiky stabilizace se hlasitě ozýval. Sám také prohlásil: „*Naším úkolem musí být stabilizace a jen stabilizace koruny...Ale každé její umělé zvyšování zavrhuji.*“¹²⁵ Mezi další odpůrce deflační politiky patřili například Vladislav Brdlík a Josef Macek. I přes veškeré protesty a výhrady Rašín svou deflační politiku naplno rozvinul.

Realizace této politiky se dařila a cenová hladina klesala, což byl velmi pozoruhodný vývoj oproti okolním státům, kde panovala inflace. Zhodnocování koruny bylo výhodné především pro velké banky, protože veškeré jejich pohledávky byly spláceny v hodnotnější měně. S Rašínem v tomto směru sympatizovala Živnostenská banka, největší bankovní instituce v zemi. Bylo však také mnoho menších bank, které se neudržely a zkrachovaly.¹²⁶ Deflační politika byla výhodná pro dovozce, protože silnější kurz koruny jim umožnil nakoupit za korunu v zahraničí více zboží. Opačný dopad mělo zhodnocování koruny pro vývozce. Vyvážené zboží se stalo pro odběratele v zahraničí drahým a přestali jej nakupovat. Vývozci tak měli jedinou možnost a tou bylo jít s cenou zboží dolů. Nespočet podniků v této době zkrachovalo.¹²⁷ Pokles výroby v zemi zapříčinil obrovský nárůst nezaměstnanosti. Těch bylo v roce 1923 už neuvěřitelných 207 tisíc, což představovalo obrovský nárůst oproti roku 1921, kdy jich bylo pouhých 72 tisíc. Nastalá situace v zemi jen posílila hlasy Rašínových odpůrců. Engliš s Mackem ukazovali na

¹²³ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 46

¹²⁴ Tamtéž, str. 46

¹²⁵ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 18

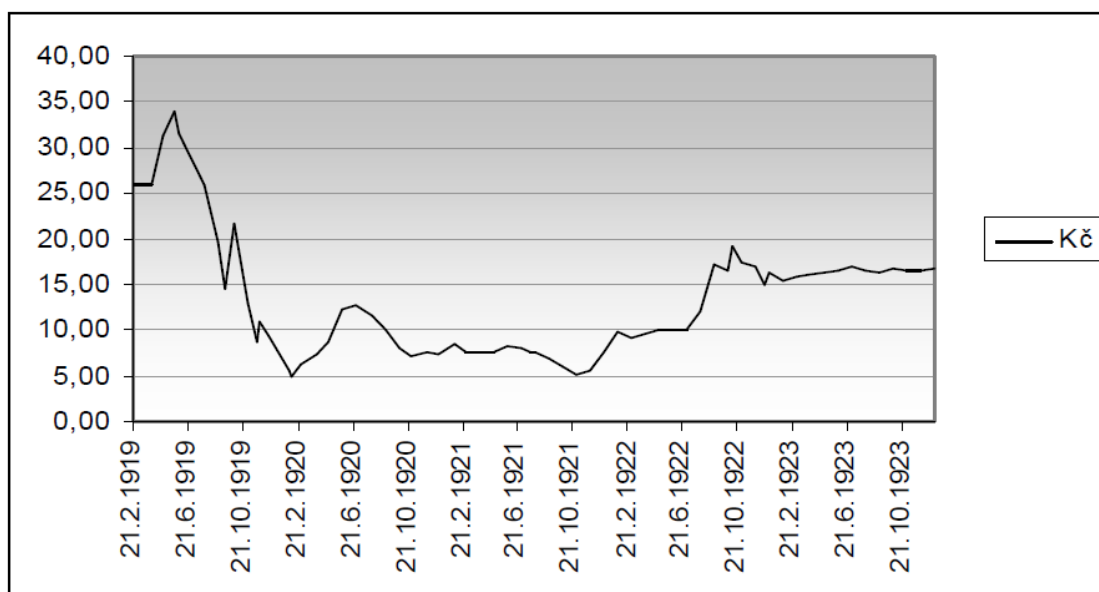
¹²⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 38

¹²⁷ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 59-60

problémy, které deflace způsobuje. Říkali, že má negativní vliv na podniky i vývoz. Dále také na narušení finanční rovnováhy, na nárůst nezaměstnanosti a prohlubující se sociální krizi.¹²⁸

Ministra financí Rašína však námitky z řad jeho odpůrců nikterak netrápily. Soustředil se pouze na udržování kurzu koruny na burze v Curychu v co nejvyšších možných hodnotách. To se mu, jak ukazují údaje z následujícího grafu, od roku 1922 dařilo a kurz koruny se mu dokonce v říjnu 1922 podařilo na chvíli udržet na hodnotě necelých 20 centimů, což bylo jeho cílem. Od roku 1923 a hlavně pak po Rašínově smrti, se korunu podařilo stabilizovat na hodnotě 16 centimů.¹²⁹

Graf č. 2.: Kurz československé koruny na burze v Curychu v letech 1919-1923 (ve Frs za 100 Kč)

Převzato z: www.is.muni.cz/th/76322/esf_m/Matouskova_Sona2.pdf, str. 50[cit. 2013-01-19]

¹²⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 47

¹²⁹ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 19

Rašínův záměr zhodnotit korunu a docílit snížení cen na vnitřním trhu byl úspěšně realizován, ale tato tvrdá deflační politika byla jednou z příčin hospodářské krize v zemi a krachem mnoha podniků.¹³⁰

Veškeré Rašínovo počínání ve funkci ministra financí ale vedlo k upevnění pozice československé koruny na trhu a k jejímu postupnému stabilnímu vývoji, čeho už Alois Rašín bohužel nemohl být svědkem.

1.1.5.5 Přípravy na zlatou měnu

Většina odborníků se již na počátku Československého státu, kdy byla zavedena koruna československá shodla na tom, že až dojde ke stabilizaci měny, bude zlatá. Tyto myšlenky byly podloženy dobou před válkou, kdy Rakousko-Uhersko mělo spolehlivou a stabilní měnu na zlatém základu.¹³¹ Už první ministr financí Alois Rašín měl o koncepci československé koruny jasnou představu a jeho měnová politika šla k jasnému cíli, k zavedení zlaté měny. O ní se vyjádřil takto: *„Jsem teoreticky toho názoru, že není potřeba kovového podkladu pro zvýšení bonity bankovek, nevyměňují-li se za zlato a jestliže neregulují kurz zahraniční vývozem zlata. V praxi však pokládám kovové krytí za nutné z důvodů psychologických, pro vrácení důvěry k penězům. Proto v praxi musíme se nutně vrátit ke kovovému podkladu peněz, chceme-li dosíci důvěry pro obíhající bankovky jak doma, tak i za hranicemi.“*¹³²

Stát po svém vzniku neměl žádné zásoby zlata a potřeboval vytvořit dostatečnou zlatou rezervu. Nejprve byla proto vyhlášena sbírka na tzv. „zlatý poklad republiky“, která byla lidmi nadšeně přijata. Jejich dobrovolnými dary se podařilo získat 64 kg zlata. To však nebylo mnoho, a proto dalším krokem státu bylo v roce 1919 upisování emisní 4 % vnitřní valutové půjčky ve zlatě, stříbře a valutách. Její splatnost byla až za 4 roky a úrok i jistina byly spláceny v kovu či měně, ve které byly zapůjčeny. Tato půjčka byla velmi úspěšná a celkem z ní vzešlo zhruba 3260 kg zlata a 270 025 stříbra.¹³³

Posledním krokem k vytvoření dostatečné zlaté rezervy bylo vládní nařízení a následně zákon z března 1919. Ten ukládal povinnost nabídky deviz a valut k odkupu

¹³⁰ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 145

¹³¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 40

¹³² RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 96

¹³³ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 40- 41

devizové ústředně za určitý kurz. Také tento zákon zakázal vyvážet zlaté mince a nezpracované zlato i stříbro.¹³⁴

Zásoba zlata byla tedy v Československu vytvořena a v roce 1925 představovala 40,8 tun. V dalších letech byla ještě zvyšována a k roku 1929 bylo v Československé republice 56,2 tun zlata. Po stabilizaci koruny tedy nic nebránilo zavedení zlaté měny.¹³⁵

1.2 Vzestup Československé republiky v letech 1924-1929

Československá ekonomika i hospodářství v letech 1924-1929 zažívaly svůj obrovský vzestup a stabilitu. Toto období bývá často označováno jako doba konjunktury nebo jako zlatá léta 1. republiky.¹³⁶

V roce 1925 vláda s konečnou platností upustila od deflační politiky prosazované v minulých letech převážně Rašinem a korunu se podařilo stabilizovat. Její měnový kurz byl po obrovských výkyvech do roku 1923 ustálen a na burze v New Yorku, se až do roku 1932 počítal na 2,96 US dolaru za 100 Kč.¹³⁷

Také státní finance, které v prvních poválečných letech vykazovaly obrovské deficity, které se v průběhu dalších let ještě navyšovaly o nejrůznější půjčky, se podařilo dát do určité rovnováhy a ekonomika i hospodářství země jen vzkvétaly. V tomto příznivém období prosperity dozrál čas na založení samostatné centrální emisní banky, kterou se stala Národní banka Československá. Ta převzala od Bankovního úřadu při ministerstvu financí, který byl provizorně zřízen pro správu peněz v prvních letech republiky veškeré jeho povinnosti. Bankovní úřad však nezanikl, pouze už nevykonával funkce centrální emisní banky.¹³⁸

I post ministra financí se mezi léty 1924-1929 ustálil. V jeho křesle po celou dobu setrval Karel Engliš, který se už předtím, na krátkou dobu tohoto úřadu zhostil. Byl

¹³⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 41

¹³⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 45

¹³⁶ Tamtéž, str. 38-39

¹³⁷ FALTUS, J., PRŮCHA, V.: *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 48

¹³⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 38-39

zastáncem politiky měnové stabilizace. Tuto politiku prosazoval, a vláda se jí začala ubírat v roce 1925.

Dále tato příznivá doba dala vzniknout prvním bankovkám a na konci 20. let došlo ke spojení československé koruny se zlatem, čímž byla naplněna myšlenka a cíl Aloise Rašína a mnohých dalších příznivců zlatého základu měny.

Tato příznivá doba 2 poloviny 20. let se rovněž jevila jako příhodná pro provedení rozpočtové a daňové reformy, jejichž tvůrcem byl národohospodář a od roku 1925 i ministr financí Karel Engliš.¹³⁹

Státní rozpočet v prvních poválečných letech s výjimkou roku 1921 vykazoval velký deficit, způsobený převážně špatnou hospodářskou i finanční situací v republice doprovázenou politikou státu. Hospodářství země bylo rozvrácené a měnové dědictví po Rakousko-Uhersku katastrofální. Navíc stát byl hned od svého vzniku zatížený státním dluhem a nejrůznějšími půjčkami a úvěry ze zahraničí. Po roce 1921, kdy se rozpočet poprvé dostal do aktivních čísel, nastala v zemi hospodářská krize podpořená deflační politikou státu a rozpočet se opět propadl. Od roku 1925 se začala vláda ubírat cestou politiky měnové stabilizace a společně s hospodářským růstem zajistili na několik let částečnou rovnováhu ve státním rozpočtu.¹⁴⁰

Z následující tabulky je patrné, jak moc se lišily navrhované rozpočty státu od jejich skutečné podoby a také do jaké míry se dařilo realizovat snahy o vyrovnaný státní rozpočet případně o jeho přebytek.

¹³⁹ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 33

¹⁴⁰ KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 25

Tabulka č. 8.: Vládní výdaje a příjmy v Československu v letech 1919-1938 (v mil. Kč)

Rok	Rozpočet			Skutečnost		
	výdaje	příjmy	saldo	výdaje	příjmy	saldo
1919	8 615	3 710	- 4905	7 449	4 736	- 2713
1920	11 604	7 804	- 3800	13 932	13 455	- 477
1921	18 026	17 299	- 727	18 557	20 725	2168
1922	19 813	18 884	- 929	20 496	18 711	- 1785
1923	19 371	18 812	- 559	18 287	16 619	- 1668
1924	16 994	16 391	- 603	18 544	18 008	- 536
1925	9573	9 301	- 272	11157	10 939	- 218
1926	9 710	10 086	376	11 117	13 470	2 353
1927	9 704	9 724	20	10 536	10 455	- 81
1928	9 536	9 562	26	11 340	9 981	- 1359
1929	9 534	9 570	36	9 889	10 799	910
1930	9 367	9 420	53	9 873	9 647	- 226
1931	9839	9 844	5	11 102	9 133	- 1969
1932	9319	9 323	4	9 550	8 367	- 1183
1933	8 633	8634	1	9 082	7 575	- 1507
1934	7631	7 632	1	8 197	7492	- 705
1935	7 983	7 985	2	8 710	7 054	- 1656
1936	8 032	8 033	1	9 314	7 554	- 1760
1937	8 454	8 456	2	8 961	8 970	9
1938	10 117	10 120	3

Zdroj: KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 26

Tabulka vlastní

Karel Engliš se domníval, že: „*státní rozpočet musí být rozvětven tak daleko, aby umožnil posouzení všech odvětví státní správy, a musí být tak podrobný, aby nedával žádnou volnost nižším složkám státní správy, neboť by se jistě chovaly svévolně.*“¹⁴¹ Požadoval tedy, aby struktura státního rozpočtu byla funkčně transparentní a nebyla rozdělována pouze na příjmy a výdaje. Jeho vizi se podařilo převést do praxe v podobě státního rozpočtu na rok 1927 a to zákonem č. 121/ 1926 Sb. Jádrem rozpočtu byly příjmy a výdaje, které vyjadřovaly záměry politiky státu, přičemž hlavní příjem státu tvořily daně. Další stránku rozpočtu zahrnovalo hospodaření podniků a jejich výsledky. Ty v rozpočtu představovaly odvody zisku nebo úhradu ztráty. Třetí oddíl zahrnoval takové státní instituce, které poskytovaly služby pouze za úhradu nákladů. Takovými příjmy byly poplatky. Poslední oddíl byl rozpočtem státního dluhu, který se rozděloval podle vzniku a způsobu úhrady. Všemi čtyřmi oddíly chtěl Engliš docílit systému a funkčnosti ve státních financích. Pro celkový součet pak byly ještě propojeny všechny rozpočtové oddíly se svými saldy.¹⁴²

S rozpočtovou reformou je úzce spojena i reforma daňová, která vešla v platnost roku 1927. Ta měla především vytvořit pořádek v daňové politice, sjednotit ji na celém území státu a také snížit daňové zatížení podnikatelů.¹⁴³

Nutnost provedení daňové reformy spatřoval už ministr financí Bohdan Bečka v roce 1922. Československo totiž převzalo starý daňový systém monarchie, který se navíc ve všech oblastech republiky velmi lišil, takže bylo potřeba jej sjednotit a unifikovat. Bečka předložil k diskusi studii, jejíž projednávání se neustále prodlužovalo.¹⁴⁴ Poté co Engliš usedl do křesla ministra financí, docílil toho, aby se reforma stala celkem, i přesto, že byla tvořena jen pouhými třemi zákony.¹⁴⁵

¹⁴¹ KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 25

¹⁴² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 75

¹⁴³ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 33

¹⁴⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 75

¹⁴⁵ Zákonem o „přímých daních, o nové úpravě finančního hospodaření svazků územní samosprávy a o stabilizačních bilancích.“ Blíže viz LACINA, V., SLEZÁK, L.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 33

Daňová reforma ministra financí Karla Engliše od roku 1927 měla příznivý vliv na hospodářský růst. Než se však dokázala pevně usadit v ekonomickém systému Československa, přišla v roce 1929 světová hospodářská krize, kvůli které došlo k vypisování nových a zvyšování starých daní, aby se zamezilo prohlubování deficitu a v pozdějších letech, aby se tím kryly náklady na obranu země.¹⁴⁶

1.2.1 Národní banka Československá

Cesta k založení Národní banky Československé byla velmi spletitá. Už po vzniku nového státu čeští národohospodáři velmi často diskutovali o tom, jaká instituce by měla spravovat měnu v zemi a jak by měla pracovat.¹⁴⁷ V té době ještě v Československu obíhaly rakousko-uherské peníze a jejich správu měla na starosti cedulová banka ve Vídni. V roce 1919 nechal Rašín v rámci měnové reformy provést restrikcii části oběživa a bankovky okolkoval. Stále to však byly ty staré peníze, doplněny pouze o nový kolek. O měsíc později však byla zavedena koruna československá a její správa byla svěřena Bankovnímu úřadu ministerstva financí, který byl zřízen vládním nařízením v březnu 1919. Ten dočasně zastával funkci cedulové banky.¹⁴⁸ Tehdejší ministr financí Rašín však nesouhlasil s tím, aby cedulová banka byla úřadem vázaným na ministerstvo financí a požadoval, aby byla samostatnou a oddělenou institucí. Na toto téma se vyjádřil slovy: „*Máme-li skutečně cedulové bankovníctví vybudovati řádně, nesmí to býti úřad. Cedulová banka musí býti (za přísného dozoru státu) oddělena od správy státní, aby nesenášela s ní všecko kolísání státního úvěru, aby nebyla pokládána prostě za instrument financí státních.*“¹⁴⁹

Snahy o zavedení centrální banky, jakou požadoval i Rašín, vyústily už v roce 1920 v návrh zákona na zřízení cedulové banky. Tento návrh v sobě zahrnoval pouze čtyři paragrafy a po předložení Národnímu shromáždění byl ještě před jeho projednáním odvolán.¹⁵⁰

¹⁴⁶ LACINA, V.: *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929*, Praha, Historický ústav AV ČR 2000, str. 205

¹⁴⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 39

¹⁴⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Státní finance v historii Československa - období 1918-1947*, Finance a úvěr 8/1994

¹⁴⁹ RAŠÍN, A.: *Můj finanční plán*, Praha, Pražská akciová tiskárna, 1920, str. 95

¹⁵⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 39

Založení cedulové banky v zemi bylo velmi závažnou otázkou, která si žádala dlouhé porady odborníků. Ministr financí Kuneš Sonntág proto v roce 1920 za tímto účelem svolával porady, kterých se účastnili ekonomičtí teoretikové i praktikové. Ti vyjadřovali své názory především na otázku, zda má být cedulová banka státní nebo autonomní a akciovou institucí.¹⁵¹ Tyto porady nakonec přinesly osnovu návrhu zákona, který byl následně 1. dubna 1920 Národním shromážděním přijat. Bankovní zákon č. 347/1920 Sb. v přesném znění Zákon o akciové bance cedulové v sobě obsahoval celkem 142 paragrafů. I přesto, že zákon přijat byl, k založení banky nedošlo. Důvodem byla nepříznivá hospodářská situace v zemi, přičemž v zákonu bylo napsáno, že vláda je zmocněna, aby „zřídila akciovou banku cedulovou v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady.“¹⁵² A ty v roce 1920 rozhodně nebyly, protože v následujících letech v zemi propukla hospodářská krize, na jejíž průběh se nechvalně podepsala i deflační politika Aloise Rašína. Ten se k prozatímnímu odložení jejího založení vyjádřil slovy: „Zákon nebyl dosud proveden, poněvadž jeho provedení odvislé jest od likvidace Rakousko-uherské banky a od úspěšného provedení dávky z majetku, aby nová banka cedulová mohla vstoupiti v život s malou částkou soukromoprávně neb drahým kovem nekrytých státovek. K jejímu zavedení jest ovšem dále nutno, aby závazky státu z mírových smluv byly určeny a nejen rozpočet státní dosáhl rovnováhy, nýbrž aby také koruna dosáhla stability po určitou dobu, poněvadž přechod k nové měně vyžaduje nutně, aby stabilizovaná hodnota koruny došla výrazu v cenách, pohledávkách a nárocích a dle toho mohla býti upravena bezpečně relace mezi korunou a novou jednotkou směnnou.“¹⁵³

Podmínky pro její vznik však nastaly až poté, co vláda roku 1925 upustila od koncepce deflační politiky, kterou sám Rašín tvrdě uplatňoval. Další vývoj měny se ubíral cestou její stabilizace. Příznivý hospodářský i měnový předpoklad pro založení banky nastal po roce 1925.¹⁵⁴ Na jaře tohoto roku vláda přijala novelu bankovního zákona, která obsahovala více jak dvacet článků. Některé z nich měnily původní paragrafy z roku 1920, přičemž důležitou změnou byl název banky a pak také to, že zákon bude proveden

¹⁵¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 51

¹⁵² Tamtéž, str. 52

¹⁵³ RAŠÍN, A.: *Finanční a hospodářská politika Československa do konce roku 1921*, Praha, str. 84

¹⁵⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 40

ministrem financí po dohodě s ministrem spravedlnosti. Veškeré přípravy pro založení banky probíhaly po dobu mnoha měsíců.¹⁵⁵

Národní banka Československá vznikla a svou činnost zahájila vyhláškou ministra financí Karla Engliše 1. dubna 1926. Byla bankou akciovou s počátečním kapitálem 12 milionů zlatých dolarů USA, neboli v přepočtu s kapitálem 405 mil. korun. Ten byl dále rozdělen na 120 tisíc akcií po 100 zlatých dolarech, a znějících na jméno. Třetinu těchto akcií vlastnil stát.¹⁵⁶

Nejvyšším představitelem banky byl guvernér. Na jeho obsazení se odborníci shodli už několik měsíců předem. Stal se jím vrchní ředitel Městské spořitelny pražské a blízký spolupracovník Aloise Rašína, Vilém Pospíšil. Ten byl do funkce na návrh vlády jmenován prezidentem Masarykem na pětileté funkční období.¹⁵⁷ Pospíšila do funkce uvedl ministr financí Karel Engliš na ustavující schůzi banky 21. března 1926. Ten ve svém projevu mimo jiné řekl: *„Odevzdávám do vašich rukou nejcennější klenot národní, naši korunu československou, klenot, který není ze zlata ani stříbra, nýbrž z práce. Představuje určitý zlomek našeho národního produktu, určitou miniaturní životní míru, kus výroby a práce...Ve stálosti hladiny cenové, ve stálosti ceny životní míry spočívá stálost naší jednotky měnové, její kupní síly, první a hlavní vlastnosti každé měny. Běda, když tato jednotka klesá...Jako se nesmí inženýru měnit pod rukama technické jednotky, na kterých buduje svou konstrukci, nemá-li se zhroutit, tak musí mít i národní hospodářství ku svému zdaru pevnou a stálou jednotku.“*¹⁵⁸

Guvernér nebyl pouze nejvyšším představitelem banky, ale rovněž zastával funkci předsedy valné hromady. Ta byla mluvčím a představitelem akcionářů a každoročně ve stejnou dobu se scházela v Praze. Svolávána byla bankovní radou a tvořena samotnými akcionáři. Akcionářem se stal takový člověk, který vlastnil alespoň deset akcií zapsaných na jméno a byl občanem státu. Vedoucí statutární orgán banky pak byl tvořen desetičlennou bankovní radou, přičemž tím desátým členem byl guvernér, který stál v jejím čele. Členy bankovní rady často tvořili lidé z oblasti průmyslu, obchodu, zemědělství nebo

¹⁵⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 40

¹⁵⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/1996

¹⁵⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, 2001, Česká národní banka, str. 41

¹⁵⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 53

peněžnictví.¹⁵⁹ Do kompetencí Bankovní rady spadalo „*provádění měnové politiky, správa jmění Národní banky, vedení obchodů banky a dozor nad nimi.*“¹⁶⁰

Nad činností a kontrolou banky byl z pozice státu ustanoven dozor v podobě komisaře. Jeho hlavním úkolem bylo mimo jiné sledování toho, aby banka neporušovala zákony. Co se týče organizace banky v zemi, tak její hlavní sídlo bylo v Praze, ale své filiálky postupně zakládala ve větších městech. V malých městech pak otvírala své pobočky.¹⁶¹

Národní banka Československá byla velmi významnou institucí státu a měla velký vliv na národní hospodářství. Veškeré úkoly, které měla vykonávat byly pevně zakotveny v zákoně, ale její hlavní činnost spočívala v: „*péči o oběh platidel a správné působení jejich ve státě, v poskytování úběřů obchodu, průmyslu a zemědělství, ve vybudování zařízení odúčtovacích (clearingů), v organizaci a soustředování příjmů a hotovostí státních.*“¹⁶² Jedinému, komu nesměla poskytovat úvěr byl stát.¹⁶³

Národní banka Československá pro republiku představovala vrchol bankovního systému. Postarala se o stabilní měnovou politiku, které vévodila pevná a stabilní koruna československá.

¹⁵⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 41-42

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 42

¹⁶¹ Tamtéž, str. 42

¹⁶² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 55

¹⁶³ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 42

1.2.2 První bankovky

Národní banka Československá byla emisní bankou a jako taková měla výhradní právo na vydávání peněz. Jejím vznikem bylo ukončeno období tzv. státovek, které následně přešlo do období bankovek. Československá měna se tak ze státovkové změnila na bankovkovou.¹⁶⁴

Státovky v Československu obíhaly od roku 1919, kdy byla zavedena československá koruna jako nová a samostatná měna republiky, přičemž stakorunová státovka se stala prvním papírovým penízem, který se dostal do oběhu. Státovky vydával Bankovní úřad ministerstva financí, který až do roku 1926 vykonával veškeré funkce cedulové banky v zemi. Jejich tisk však stát neprováděl, tuto práci zadával soukromým firmám. Ale už roku 1923 se začalo s přípravou projektů na vybudování vlastní tiskárny, aby si stát peníze mohl tisknout sám. Stavba budovy tiskárny byla zahájena v roce 1924 a dokončena o čtyři roky později. Vybavení tiskárny bylo na velmi dobré úrovni a všichni pečlivě vybraní pracovníci byli kvalifikovanými odborníky ve svém oboru.¹⁶⁵

První bankovkou se stala dvacetikoruna, která byla dána do oběhu v březnu 1927. Její tisk do roku 1928 prováděla pražská firma Haase a poté již tiskárna Národní banky Československé. První komplexně zhotovenou bankovkou v této tiskárně se pak stala padesátikorunová bankovka, o jejíž grafický návrh se postaral Alfons Mucha, který ještě společně s Maxem Švabinským dal podobu mnohým dalším československým bankovkám.¹⁶⁶ Jelikož měly první bankovky o mnoho vyšší uměleckou podobu než předchozí státovky, bylo mnohem náročnější vytvořit jejich padělek. Předchozí státovky byly padělány velmi často a ve velké míře, proto dokonce 500 korunová státovka musela být kvůli jejím častým falzifikátům stažena z oběhu a přestala být uznávána jako platidlo.¹⁶⁷

S vydáním první československé bankovky skončila doba jejího utváření a budování. Další léta přinesla její stabilizaci a koruna si upevnila svou pozici na domácím i zahraničním trhu. V roce 1929 došlo k jejímu spojení se zlatem a koruna se tak stala měnou zlaté devizy.¹⁶⁸

¹⁶⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 56

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 56

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 57

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 39

¹⁶⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 45

1.2.3 Koncept zlatého standardu

Koncept zlatého standardu byl připravován už od vzniku československé měny v roce 1919. Většina odborníků se už tehdy shodla na tom, že koruna by měla mít zlatý základ, protože ten je zárukou spolehlivé a stabilní měny. Velkým příznivcem zlaté měny byl bezpochyby první ministr financí Alois Rašín a po něm i jeho nástupce na ministerstvu Cyril Horáček.¹⁶⁹

Jenže k tomu, aby se představa o zlaté měně mohla realizovat, bylo potřeba vytvořit dostatečnou zásobu zlata v zemi, která byla po válce téměř mizivá. Byla proto nejprve vyhlášena sbírka na tzv. „zlatý poklad republiky“ ze které vzešlo pouze 65 kg zlata. Ke zvýšení zásob zlata došlo vypsáním 4 % vnitřní valutové půjčky v roce 1919, která vynesla celkem 3 260 kg zlata. Společně se zákazem vývozu zlata a stříbra z republiky a vyhlášením povinnosti nabídky valut a deviz byl vytvořen základ zlaté rezervy v zemi, který byl v dalších letech závislý na měnové politice státu a platební bilanci.¹⁷⁰

Ve 2. polovině 20 let, kdy došlo k měnové stabilizaci, ekonomické prosperitě i hospodářské konjunktúře v zemi se opět začalo velmi diskutovat o spojení koruny se zlatem, neboli o vytvoření jejího zlatého obsahu. Národní banka Československá byla toto myšlenkou velice zaujatá a její vedení chtělo, aby ke spojení došlo a koruna se zařadila mezi země zlatého standardu.¹⁷¹ Banka rovněž při svém vzniku v roce 1926 od Bankovního úřadu ministerstva financí převzala zlatou rezervu ve výši 40,8 tun. Tu se Národní bance Československé v dalších letech podařilo ještě zvyšovat jak je patrné z následující tabulky.

Tabulka č. 9.: Stav zlaté rezervy Národní banky čs. ke konci roku

1925	40, 84611 tun
1929	56, 23449 tun
1930	68, 85814 tun
1933	76, 13291 tun
1935	99, 97899 tun

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/ 1996.
Tabulka vlastní

¹⁶⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 40

¹⁷⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/ 1996

¹⁷¹ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*, Brno, Georgetown, 1997, str. 151

Přestože vedení banky v čele s Vilémem Pospíšilem chtělo docílit spojení koruny se zlatem a naplnit tak myšlenku Aloise Rašína, našlo se i několik měnových teoretiků a praktiků, kteří s touto myšlenkou nesympatizovali, ba ji dokonce považovali za velmi riskantní krok. Mezi hlavní odpůrce zlaté měny patřil ekonom a národohospodář Karel Engliš, národohospodář Josef Macek nebo Jaroslav Nebesář, Vilibald Mildschuh a Josef Pazourek. Jejich hlavním argumentem byla nestálost cen zlata na světových trzích a neustálá tendence k jejímu zvyšování. Považovali proto za naprosto zbytečné spojit korunu se zlatem. Tento krok by byl velkým riskem v dosavadně příznivém vývoji měnové politiky.¹⁷²

Josef Macek se mimo jiné na toto téma vyjádřil slovy: „*Zlatá měna je přežitek z dob barbarských... Dnes je to sociální zlo.*“ -*Měnová politika nespočívá „v tom, aby to zlaté telátko, které mají v pancéřovém chlívků v Národní bance v Praze vyrostlo v takového zlatého vola, jakého mají ve Francouzské bance v Paříži“ atd.*¹⁷³

I přes mnohačetné námitky z řad ekonomických i národohospodářských kapacit v zemi, se nakonec snahy o spojení koruny se zlatem podařilo prosadit opatřením č. 166/1929 Sb., které schválil Stálý výbor Národního shromáždění 7. listopadu 1929. V něm bylo stanoveno, že: „*Koruna československá (Kč) jako dosavadní jednotka měny Republiky československé jest hodnotou rovna 44,58 miligramu zlata.*“¹⁷⁴ Dále pak, že: „*Národní banka Československá jest povinna na této zákonné úrovni udržovat kurs svých bankovek a že jest také povinna kupovati u svého hlavního ústavu v Praze a u filiálek, které k tomu určí, zlato v poměru 1 Kč za 44,58 miligramu, nabídne-li prodavač v množství nejméně 12 kg ryzího zlata, a má právo při takém nákupu srazit si toliko zkušebné a podle sazby státní mincovny ražebné.*“¹⁷⁵

Národní banka Československá, která od roku 1926 udržovala stabilní kurz koruny na zahraničních trzích v poměru k dolaru, jej nyní musela udržovat na zlaté paritě, protože koruna se stala zlatou devizovou měnou.¹⁷⁶ To znamenalo, že do poloviny výše zlaté rezervy se započítávaly i devizy. Národní banka podle zákona mohla zcela dle svého

¹⁷² VENCOVSKÝ, F.: *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/ 1996.

¹⁷³ MACEK, J.: *Práce, peníze a politika*, Praha, 1932, str. 146

¹⁷⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 45

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 45

¹⁷⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 62

Novelou bankovního zákona č. 102/1925 Sb. v článku III. Bylo Národní bance uloženo „pečovati o udržení poměru koruny československé ku plnohodnotným zlatým měnám cizím na úrovni posledních dvou let“. Blíže viz Tamtéž, str. 62

uvážení směňovat bankovky za zlato nebo za devizy.¹⁷⁷ K volné směnitelnosti bankovek za zlato však nikdy nedošlo, protože to bylo velmi problematické.¹⁷⁸

Stabilní kurz československé koruny udržovaný Národní bankou Československou je v poměru k zahraničním měnám patrný z následující tabulky.

Tabulka č. 10.: Kurz koruny na devizovém trhu

Kurz koruny na devizovém trhu				
prosinec roku	americký dolar	švýcarský frank	francouzský frank	německá marka
1926	33,65	6,52	1,03	8,02
1927	33,60	6,50	1,32	8,03
1928	33,64	6,49	1,31	8,02
1929	33,64	6,53	1,33	8,05
1930	33,65	6,52	1,33	8,02
1931	33,71	6,56	1,32	8,00
1932	33,74	6,48	1,31	8,02

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 63
Tabulka vlastní

Národní banka měla kromě měnového kurzu udržovat rovněž zlaté a devizové krytí oběživa v minimální výši 25 % zásob kovů a deviz. Tato minimální výše se pak do deseti let měla zvednout na 35 %. Bankovky se však podařilo krýt zlatem a devizami ze 44 % už v roce 1930, což představovalo obrovský nadprůměr oproti evropským bankám i stanovené výši krytí.¹⁷⁹

Prosperita země v letech 1925-1930, která byla příznivá pro devizovou situaci, umožnila, aby bylo devizové hospodářství liberalizováno. To se stalo vládním nařízením č. 209/1928 Sb., které vešlo v platnost 1. ledna roku 1929. Liberalizované devizové hospodářství představovalo v měnové historii zcela ojedinělou situaci a bohužel trvalo

¹⁷⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 60

¹⁷⁸ SEKANINA, M.: *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*, Praha, 2004, str. 27

¹⁷⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 45

pouze do podzimu roku 1931, kdy vláda v důsledku světové hospodářské krize musela obnovit devizovou vázanost a provést další ochranná opatření.

Obrovská měnová i hospodářská prosperita země, která přinesla stabilní zahraniční kurz koruny a roku 1929 její spojení se zlatem tedy bohužel neměla dlouhého trvání. V letech 1929- 1934 zasáhla Československou republiku i ostatní evropské i zámořské státy světová hospodářská krize a nechvalně se podepsala na jejich ekonomice i hospodářství.

1.3 Světová hospodářská krize a její dopad na československou ekonomiku v letech 1930- 1934

Hospodářský vzestup Československa probíhající ve 2. polovině 20. let byl zastaven s příchodem světové hospodářské krize v roce 1929. Její počátek je datován na 24 října 1929, kdy došlo ke zhroucení Newyorské burzy. Pro svět to znamenalo začátek nejhlubší a největší krize v dosavadních dějinách kapitalismu. Hospodářská krize zasáhla nejen všechny země světa, ale i veškeré hospodářské úseky. Světový obchod se zcela rozpadl a mezi zeměmi propukl boj o zahraniční trhy.¹⁸⁰

V Československu byly první náznaky krize spatřovány v zemědělství už v roce 1928. Agrární krize se projevovala klesáním cen zemědělských výrobků v důsledku nízké poptávky, nadvýrobou potravin a surovin a prudkým nárůstem zadluženosti.¹⁸¹ Krize se projevila i v oblasti průmyslu, ale oproti té agrární měla pozdější nástup a pomalejší průběh. Její první příznaky se sice začaly objevovat už roku 1929, ale až v následujícím roce se v průmyslu projevila naplno a to hlavně v důsledku neustálého poklesu zahraničního obchodu a propuknutím finanční krize v zemi.¹⁸² Ta se začala silně projevovat od roku 1931 v souvislosti s mezinárodní finanční situací. Zahraniční pohledávky byly pozastaveny, úvěry ze zahraničí pro stát odvolány, státní rozpočty vykazovaly opět deficity, a státní dluh se kvůli novým půjčkám a úvěrům neustále prohluboval.¹⁸³

¹⁸⁰ OLIVOVÁ, V.: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 157- 158

¹⁸¹ Tamtéž, str. 163

¹⁸² Tamtéž, str. 163

¹⁸³ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 308

Československá republika byla rovněž zemí, jejíž měna byla vázána na zlato a jako taková světovou hospodářskou krizi pocítila stejnou měrou jako ostatní země tzv. zlatého standardu. V průběhu krize docházelo k obrovskému nárůstu cen zlata na světových trzích, který se projevoval deflačním tlakem na ceny a devizové kurzy. To zapříčinilo pokles průmyslové výroby o 34 % a exportu o 65 % v průběhu pěti let. Deflační proces se také projevil tlakem na mzdy a velkým nárůstem nezaměstnanosti v zemi.¹⁸⁴ Finanční krize měla svůj vrchol mezi léty 1933-1935, kdy se Karlu Englišovi podařilo prosadit svůj návrh o snížení zlatého obsahu koruny, a provést devalvaci měny. Ta podnítila obnovu vývozu, ale i růst cen v zemi, takže deflace byla vystřídána inflací.¹⁸⁵

Názory na příčiny světové hospodářské krize se různí, ale jedno je jasné, Československou republiku zasáhla v takové míře, že do roku 1938 už nikdy nedosáhla stejné ekonomické a hospodářské konjunktury jako ve 2. polovině 20. let.

1.3.1 Dopady krize a jejich řešení

Světová hospodářská krize zasáhla na konci 20. a v první polovině 30. let značným způsobem i Československou republiku. Její dopady na národní hospodářství a ekonomiku byly tak rozsáhlé, že bylo velice obtížné obě odvětví znovu postavit na nohy a stabilizovat na určitou úroveň.

Jak jsem již zmínila výše, tak první příznaky nadcházející krize se začaly projevovat nejprve v agrární a poté i průmyslové oblasti. Agráři na nadvýrobu a pokles cen výrobků, zareagovali rozšířením nabízené produkce na trhu, což mělo za následek ještě větší nárůst nadvýroby.¹⁸⁶ Oproti tomu průmyslníci na problém exportu reagovali buď omezováním, nebo úplným zastavením výroby. Bylo nezbytné, aby stát svými energetickými opatřeními čelil nastalé situaci, což se stalo v roce 1932 se zvolením parlamentní vlády „pevné ruky“, jejímž předsedou byl agrárník Jan Malypetr.¹⁸⁷ Ta 9. června 1933 schválila tzv. zmocňovací zákon, díky němuž mohla vláda sama a to pouhou

¹⁸⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 51

¹⁸⁵ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 314

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 298

¹⁸⁷ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 37

většinou hlasů rozhodovat o hospodářské politice státu a rychleji tak reagovat na nastalé i budoucí problémy.¹⁸⁸

Stát svou aktivitu v průběhu krize zaměřil i na zahraniční obchod. Zhroucení mezinárodního obchodu znamenalo pro zemi obrovské vývozní problémy. Československo bylo vývozní zemí a export tvořil zhruba třetinu národního důchodu. Původní odbytiště státu bylo nutné kvůli krizi nahradit jinými, ale ty bylo potřeba nejprve najít. Vláda byla proto donucena vývoz podpořit, což učinila přijetím zákona o podpoře zahraničního obchodu v červenci 1931. Stát se podle něj stal ručitelem vývozních úvěrů. Státní podpora vývozu byla dána i odpisy, refundací daní a roku 1935 založením Exportního ústavu, který pro vývozce shromažďoval informace o světových odbytištích.¹⁸⁹ I přes veškeré státní zásahy klesl díky světové hospodářské krizi export o 65 %.

Tabulka č. 11.: Dovoz, vývoz a saldo obchodní bilance ČSR v letech 1929- 1934 (v mld. Kč)

Rok	Dovoz	Vývoz	Saldo
1929	19,99	20,50	0,51
1930	15,70	17,50	1,80
1931	11,80	13,10	1,30
1932	8,20	7,40	-0,80
1933	6,10	5,90	-0,20
1934	6,40	7,30	0,90

Zdroj: SEKANINA, M.: *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*, Praha, nakladatelství Libri, 2004, str. 47

Tabulka vlastní

Z předchozí tabulky vyplývá, že nejhluběji krize dopadla v letech 1932-1934, kdy oproti předchozím létům došlo k rapidnímu poklesu dovozu i vývozu. Zahraničnímu obchodu nebyla nakloněna ani měnová politika v zemi. Poté, co byla koruna roku 1929 spojena se zlatem a byl stanoven její velmi vysoký zlatý obsah, československé zboží ztrácelo konkurenční schopnost na zahraničních trzích.¹⁹⁰ Zároveň došlo k velkému nárůstu

¹⁸⁸ Mohla tak svými nařízeními upravovat celní sazebník, rozhodovat o celní oblasti, o výrobních i odbytových poměrech v průmyslu, živnostech i v zemědělství. V její kompetenci bylo i využívání státem spravovaných fondů.“ Blíže viz LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 38

¹⁸⁹ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 39-41

¹⁹⁰ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 192-193

cen zlata na světových trzích a to působilo deflačně na ceny i měnový kurz. Zhodnocování koruny působilo problémy nejen vývozu a dovozu, ale docházelo tím i k tlakům na mzdy a velkému nárůstu nezaměstnanosti.¹⁹¹ Deflační proces se v zemi projevoval obdobným způsobem jako při hospodářské krizi v první polovině 20. let jen větší mírou.

Tabulka č. 12.: Krizový vývoj v letech 1929 až 1934

Krizový vývoj v letech 1929 až 1934			
		1929	1934
Velkoobchodní ceny- 1928=100	index	94,3	69,8
Národní důchod (běžné ceny)	mld. Kč	67,6	53,3
Národní důchod reálný	index	100,0	92,8
Export (běžné ceny)	mld. Kč	20,5	7,3
Nezaměstnaní (měsíční průměr)	tis.	41,6	677
Obchodní bilance	mld. Kč	+ 0,5	+ 0,9
Zlatá a devizová rezerva NBC- průměr	mld. Kč	3,1	2,7
Oběh bankovek- průměr	mld. Kč	7,0	5,4
Zásoba zlata u NBC- prosinec	tuny	56,2	99,6
Americký dolar- roční průměr	Kč	33,76	23,54

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 80
Tabulka vlastní

Z čísel v předchozí tabulce můžeme vyčíst, že nedošlo pouze k poklesu cen a exportu, ale že došlo i ke snížení národního důchodu nominálně o 21 % a reálně pak o 7,2 %. Nezaměstnanost prudce stoupla a obchodní bilance zůstala i přes problémy státu stále aktivní. Zajímavý je velký pokles měnového kurzu v souvislosti s dolarem.

Země tzv. zlatého standardu na deflační proces reagovaly odpoutáním svých měn od zlata. Jako první tak učinila Anglie s librou v roce 1931. Tu pak následovaly i další státy, převážně ale ty, které byly nějakým způsobem napojeny na anglickou měnovou politiku. V roce 1933 tak učinily i Spojené státy s dolarem.¹⁹² Co se týče koruny, tak v Československu se touto otázkou zabývala Národní banka Československá. Názory na to, jaký postup by měla Národní banka zvolit, byly různé a vyhranily se do dvou zásadních směrů. První z nich požadoval ponechat stávající obsah koruny a přizpůsobit tomu politiku státu. Tuto koncepci zastávala sama Národní banka v čele s Vilémem Pospíšilem. Druhá

¹⁹¹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 51

¹⁹² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 80

varianta spočívala ve snížení zlatého obsahu měny úměrně k jejímu znehodnocení. A to tak, aby došlo k souladu mezi kupní cenou koruny a zlata. Tato koncepce byla prosazována převážně Karlem Englišem a agrárníky. Vláda se nakonec rozhodla pro druhou variantu a Engliš nahradil Pospíšila na místě guvernéra banky. K devalvaci došlo v roce 1934 a spolu s další v roce 1936 přispěla ke stabilizaci měnového vývoje.¹⁹³ K samotnému devalvačnímu řešení Karla Engliše se podrobněji vrátím v následující kapitole.

Světová hospodářská krize se značně odrazila i ve státních financích, kdy došlo ke snížení národního důchodu v běžných cenách o 21 %, což představovalo snížení z původních 67,6 mld. Kč v roce 1929 na 53,3 mld. roku 1934.¹⁹⁴ Také se zvýšilo jeho daňové zatížení. Státní rozpočet vykazoval opět narůstající deficit a vláda se tak uchýlila k řešení v podobě vládních úvěrů. S vysokými půjčkami pak vstoupila na kapitálový trh. Mezi ty největší bychom mohli zařadit 5 % státní investiční půjčku z roku 1931, v celkové výši 1,3 mld. Ta byla určena státním drahám. Dále pak francouzskou 5 % půjčku z roku 1932 ve výši 600 mil. franků. Třetí půjčka nazývaná půjčkou práce z roku 1933, určená na investice v infrastruktuře činila 2 mld. Kč. Poslední půjčkou, která se mimo jiné setkala i s velkým ohlasem lidí, byla půjčka na obranu státu v roce 1936. Její výše byla 3,6 mld. Kč.¹⁹⁵

Jelikož příjmy státu v průběhu krize předčily jeho výdaje, rozpočet státu v závěrečných účtech vykazoval schodek, který v průběhu krize postupně narůstal. Kvůli úvěrům, které si stát bral, došlo také k navyšování státního dluhu. To vše je patrné z následující tabulky.

Tabulka č. 13.: Údaje o státním hospodaření v letech 1929- 1934 podle závěrečných účtů (v mil. Kč)

Rok	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Rozpočtové příjmy	10 444	9 645	9 133	8 368	7 379	7 492
Rozpočtové výdaje	10 275	9 928	12 260	10 258	9 588	8 880
Schodek	+ 149	-283	-3127	-1890	- 2 209	- 1 388
Státní dluh	32 670	33 354	34 654	35 437	37 328	38 151

Zdroj: SEKANINA, M.: *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. Let 20. Století v Československu*, Praha, nakladatelství Libri, 2004, str. 54.

Tabulka vlastní

¹⁹³ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 52

¹⁹⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 81

¹⁹⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Státní finance v historii Československa- období 1918-1947*, Finance a úvěr 8/1994

Krise nepostihla jen státní finance, ale i veškeré peněžní ústavy. Banky se uchýlovaly ke snižování základního kapitálu, přičemž akciový kapitál bank se za doby krize snížil o

třetinu. Snižovaly se i zisky bank a k poklesu došlo i u drobných vkladů obyvatelstva.¹⁹⁶ Měnový vývoj se stabilizoval až po provedení obou Englišových devalvací.

Světová hospodářská krize trvající pět let ukončila rozmach Československé republiky a tvrdě zasáhla veškerá její odvětví. Státními zásahy se částečně dařilo dopady krize zmírnit, ale stejného rozmachu jako před ní už země přes veškeré snahy do roku 1938 nedosáhla.

1.3.2 Ústup od zlatého standardu a devalvační řešení Karla Engliše

Ústup od zlatého standardu se pro řadu zemí světa v době světové hospodářské krize jevil jako jediné schůdné řešení z deflačního tlaku, způsobeného růstem cen zlata na světových trzích. V zemích, jejichž měna byla vázána na zlato, se deflační krize projevovala nárůstem nezaměstnanosti, negativními dopady na výrobu a svůj vliv měla i na jejich finanční rovnováhu.¹⁹⁷ Švédský ekonom Gustav Cassel zastával názor, že hospodářská krize byla vyvolána rostoucími cenami zlata na světových trzích a její příčiny je potřeba hledat na straně měnové politiky. Rostoucí cenu zlata v roce 1929 přisuzoval zvýšené poptávce a rovněž neochotě věřitelských států přijímat platby v dosavadní podobě a formě určitých statků a služeb. Zároveň tvrdil, že ke zhroucení mezinárodního systému zlaté měny došlo v důsledku obrovského náporu zemí na zlaté rezervy.¹⁹⁸

S názory Gustava Cassela se ztotožňoval Karel Engliš, při svých argumentech proti spojení československé koruny se zlatem v roce 1929. Vedení Národní banky Československé však i přes oprávněné obavy a pádné argumenty odborníku svou koncepci prosadilo a koruna se zařadila mezi země tzv. zlatého bloku¹⁹⁹. Její vysoká parita však

¹⁹⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 82

¹⁹⁷ Tamtéž, str. 80

¹⁹⁸ Více o názorech Gustava Cassela na světovou hospodářskou krizi ve Zprávě delegace Finančního výboru Společnosti národů, Praha, 1993, str. 101.

¹⁹⁹ Do zemí tzv. Zlatého bloku se zařazovaly všechny země, jejichž měny byly spjaty s francouzským frankem. Blíže viz VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 80

s příchodem hospodářské krize ochromila zahraniční obchod státu a pro obnovu konkurence schopnosti na světových trzích bylo nutné snížit hodnotu měny.²⁰⁰

Některé země zlatého standardu reagovaly na deflační proces odpoutáním měny od zlata. Jako první tak roku 1931 učinila Anglie s librou, následována zeměmi napojenými na její měnovou politiku. Poté tak učinila i řada dalších států a v roce 1933 došlo k odpoutání i amerického dolaru.²⁰¹

Československý stát se počátkem 30. let 20. století potýkal s nejhlubšími dopady světové hospodářské krize a vláda stála před otázkou, jak situaci vyřešit. Představitelé Národní banky v čele s guvernérem Pospíšilem striktně odmítali snížit zlatý obsah měny a ještě spolu s vedením Živnostenské banky a představiteli národní demokracie požadovali jej ponechat ve stávající výši a jejímu zhodnocování se přizpůsobovat pouze pomocí měnové politiky. Proti navrhovanému řešení banky se postavil národohospodář prof. Dr. Karel Engliš. Ten chtěl korunu devalvovat, neboli snížit její zlatý obsah úměrně k jejímu znehodnocování tak, aby se vyrovnala kupní síla měny se zlatem. Sám se na toto téma vyjádřil slovy: „*A přece je naprosto nutno v zájmu obnovy výměny mezinárodních statků, aby odstraněna byla disparita mezi vnější a vnitřní kupní silou zlata, protože jen po odstranění této umělé disparity lze upustiti od umělých překážek dovozu. Odstranění této disparity se může státi buď vnitřním deflačním procesem tak pronikavým, že sníží hladinu cenovou na úroveň světových cen, anebo snížením zlatého obsahu peněžní jednotky tak, aby daný stav hladiny cenové odpovídal světové hladině cenové. Mají tedy tyto země na vybranou: buď důslednou deflaci anebo devalvaci.*“²⁰²

Pro Englišovo navrhované řešení v podobě devalvace se ve vládě vyslovili převážně agrárníci a sociální demokraté. Národní demokraté, kteří si stále trvali na svém, podali demisi. Stejně tak učinilo i vedení Národní banky a odstoupilo. Vláda se nakonec rozhodla pro snížení zlatého obsahu koruny a zákon o devalvaci byl parlamentem schválen 17. února 1934, čímž došlo ke snížení zlatého obsahu koruny o šestinu. Ze 44, 56 mg na 37, 15 mg zlata. Také se snížilo zlaté krytí na 25 %.²⁰³ Po devalvaci se ceny zvýšily jen velmi nepatrně a export se zvýšil o zhruba 24 %. Ostatní země tzv. zlatého bloku stále

²⁰⁰ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 43

²⁰¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 80

²⁰² ENGLIŠ, K.: *Obnova peněžního trhu*, Praha, Svaz československých spořitelů, 1934, str. 9-10

²⁰³ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 44

otálely s provedením devalvací svých měn, což pro československý zahraniční obchod znamenalo velkou výhodu v podobě levnějšího zboží pro zahraniční odběratele.²⁰⁴ Hospodářství země se tedy začalo znovu pomalu obnovovat.

Správu měny měl od roku 1934 na starost nový guvernér Národní banky Československé, Karel Engliš. Poté, co v roce 1936 došlo k devalvací francouzského franku, se vedení Národní banky vyslovalo s doporučením o provedení druhé devalvace koruny. Sám Engliš ji požadoval za zcela zbytečný krok, nicméně provedena byla a zlatý obsah koruny byl snížen znovu o šestinu na 31,21 mg.²⁰⁵

Po provedení obou devalvací se československá ekonomika začala pomalu stabilizovat a hospodářství zotavovat z následků světové hospodářské krize. Opětovný rozvoj státu však brzdily narůstající výdaje v souvislosti se zbrojním průmyslem, kvůli hrozícímu nebezpečí ze strany nacistického Německa. To ovlivnilo měnovou i finanční politiku státu a velmi se na ní odrazilo.

²⁰⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*, Brno, 1997, str. 153- 154

²⁰⁵ LACINA, V., SLEZÁK, L.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 44

1.3.3 Reeskontní a lombardní ústav

Československý reeskontní a lombardní ústav byl zákonem č. 49/ 1934 Sb. založen v květnu roku 1934.²⁰⁶ Byl zřízen pro účinnější působení Národní banky Československé na peněžní trh a jeho úkolem bylo provádět operace na volném trhu. Tyto operace se jevily jako nezbytné, kvůli schodkovému státnímu rozpočtu a nadbytku cenných papírů.²⁰⁷

Hlavním úkolem této instituce byla péče o trh a emisi cenných papírů, které byly v té době téměř neprodejně a klesal jejich kurz a zároveň i poskytování nebo zprostředkování směnečných nebo lombardních úvěrů peněžním ústavům. Ty pak musely 10 % z přírůstků vkladů ukládat u Reeskontního ústavu. Za veškeré vklady se zaručil stát a navíc Reeskontní a lombardní ústav vybavil základním kapitálem v hodnotě 100 mil. Kč.²⁰⁸

Jelikož bylo jednou z činností ústavu obchodovat s cennými papíry, zvyšovat jejich prodej i kurz, guvernér Národní banky Karel Engliš, před umělým zvyšováním kurzu nebo jeho úpěnlivým držením varoval a vyjádřil se slovy: „*Kdyby chtěl Reeskontní ústav uměle kurs zdvíhati nebo i jen za každou cenu držeti, brzy by za prvního nahodilého napětí nakoupil i nadstavěné prostředky papírů a přestal by stále svou funkci plnit, čehož následek by bylo zhroucení jako při prolomeném splavu. Úkolem Reeskontního ústavu není kurs koruny státních papírů uměle zdvíhati, ba ani uměle držeti, nastává-li na peněžním trhu napětí. Nýbrž umožňovati na burse větší obrat a možnost i větších prodejů.*“²⁰⁹

Reeskontní a lombardní ústav se ukázal v průběhu své činnosti jako velmi účinnou a přínosnou institucí, protože díky jeho činnosti došlo k poklesu úrokové míry, k vyššímu prodeji státních dluhopisů a ke zvýšení jejich kurzu. Jedinou nevýhodou tohoto ústavu bylo, že zakrýval narůstající státní dluh a nastupující inflaci v zemi. Nicméně přispěl k plynulosti kapitálového a peněžního trhu.²¹⁰

²⁰⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 44

²⁰⁷ LACINA, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*, Praha, Historický ústav, 1994, str. 43

²⁰⁸ Tamtéž, str. 43

²⁰⁹ ENGLIŠ, K.: *Obnova peněžního trhu*, Praha, Svaz československých spořitelů, 1934, str. 23

²¹⁰ PRŮCHA, V.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*, Brno, 2004, str. 312

1.4 Snahy o obnovu ekonomiky v letech 1935- 1938

Světová hospodářská krize probíhající v letech 1929-1934 tvrdě zasáhla Československou republiku a její dopady doznávaly v zemi ještě v roce 1935. Vláda se důsledky krize, kterými byl například rozvrácený zahraniční obchod, nárůst nezaměstnanosti, problémy exportu a zhodnocování koruny, které působilo deflačně na ceny i kurz snažila řešit už od počátku 30. let 20. století včasnými opatřeními a nejrůznějšími vládními ustanoveními a nařízeními, aby co nejvíce zmírnila dopady světové krize na hospodářství a ekonomiku státu. Jedním z klíčových opatření v krizi byla jistě Englišem navrhovaná devalvace měny, která přispěla nejen ke stabilizaci měnového vývoje, ale i k oživení exportu.²¹¹ Sám Engliš se na obnovu po krizi vyjádřil slovy: *„Nemůže býti o tom sporu, že linie let 1931-1933, která byla linií šikmé plochy a propadávání, se zlomila, ustoupila jakémusi ustálení, od něhož jde cesta k vzestupu, ovšem za předpokladu, nebudeme-li této cesty podryvati, nýbrž ji šířiti a budovati... Pořádek a pevná měna musí býti dvěma opěrnými body pro hospodářskou stavbu.“*²¹²

Ačkoli v letech 1935-1938 došlo k zotavení průmyslové i zemědělské výroby, a k oživení a určité stabilizaci vývoje měnového, nebezpečí ze strany nacistického Německa neustále narůstalo a ovlivňovalo i politiku státu, která už od roku 1933, kdy se Adolf Hitler stal německým říšským kancléřem, začala své finance přesouvat především do zbrojního průmyslu. Přípravy na obranu státu se staly jedním z prioritních zájmů československé vlády, a zčásti jim podřizovala svou finanční i měnovou politiku.²¹³ Samotným výdajům na obranu republiky se budu podrobněji věnovat v následující kapitole.

Díky přípravám na zbrojení docházelo k opětovnému navyšování už tak dostatečně vysokého státního dluhu, což je patrné z následující tabulky.

²¹¹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 53-54

²¹² ENGLIŠ, K.: *Obnova peněžního trhu*, Praha, Svaz československých spořitelén, 1934, str. 15

²¹³ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 83

Tabulka č. 14.: Vývoj státního dluhu (v mil. Kč)

Rok	<i>Státní dluh podle rozpočtů</i>				<i>Státní dluh podle závěrečných účtů</i>
	<i>Vnitřní dluh</i>	<i>Nově vzniklý zahraniční dluh</i>	<i>Státovkový dluh</i>	<i>celkem</i>	<i>celkem</i>
1927	27 776
1928	28 327
1929	25 949	6 706	4 200	36 852	32 670
1930	25 710	6 623	3 900	36 233	33 354
1931	25 038	8 425	3 500	36 963	34 654
1932	25 900	8 349	3 300	37 549	35 437
1933	26 450	8 838	2680	37 968	37 325
1934	27 847	7 453	2 600	37 900	38 151
1935	29 033	8 235	2 100	39 368	39 924
1936	30 773	8 161	2000	40 934	45 527
1937	36 605	8 149	2300	47 054	46 005
1938	36 843	8 251	2000	40 094	...

Zdroj: KUBŮ, E., PÁTEK, J.: *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami*, Praha, Karolinum, 1999, str. 40

Tabulka vlastní

Stát se potýkal s nedostatečnými finančními prostředky na nákup zbraní, munice a modernizaci vojenského vybavení, a proto bylo nezbytné tyto prostředky získat formou vládních úvěrů, půjček nebo dobrovolných darů. Z nich asi tou nejpodstatnější byla půjčka

na obranu státu, kdy během pár týdnů bylo upsáno celkem 3,6 mld. Kč. Tato půjčka se roku 1936 setkala s velkým ohlasem obyvatelstva.²¹⁴

Národní bance československé bylo zakázáno poskytovat jakékoli úvěry vládě a stát byl nucen hledat jiné řešení. To spočívalo v „*uvolnění pravidel o zlatém krytí emitovaných bankovek*.“ Zlaté krytí bylo od roku 1929 stanoveno na 25 %, ale v průběhu dalších let se počítalo s jeho zvyšováním. Obavy ze stupňující se německé agrese si ale žádaly řešení, a proto těsně před Mnichovskou dohodou byly nejprve zákonem č. 101/1938 Sb. všechny bankovky do hodnoty 50 Kč prohlášeny za drobné papírové peníze a následně došlo opatřením č. 179/1938 Sb., které vyhlásil Stálý výbor Národního shromáždění k prohlášení všech bankovek do 100 Kč za státovky.²¹⁵

To však nebylo jediné opatření, které bylo Národní bankou v čele s jejím guvernérem Englišem provedeno. V obavě o zlatou rezervu, která se v zemi utvářela už od počátku státu, banka začala provádět dislokační přesuny zlata do zahraničí. V Praze tak zůstala pouze malá část z ní, představovaná velmi vzácnou numismatickou sbírkou, kterou se ale bohužel nepodařilo zachránit.²¹⁶ Celkový výkaz o uložení zásob zlata Národní banky československé ukazuje následující tabulky.

Tabulka č. 15.: Výkaz o uložení zlatých zásob Národní banky k 15. září 1938

Výkaz o uložení zlatých zásob Národní banky k 15. září 1938	
a) v trezoru	
Slitky	0,3622 tun
Mince	5,9077 tun
v cizině	
slitky (na šesti místech ve Švýcarsku, Velké Británii a Belgii)	76,5298 tun
celkem zlatá rezerva	82,7997 tun
b) k tomu tzv. devizové zlato	
Slitky (na třech místech ve Švýcarsku, Velké Británii a Francii)	7,0342 tun
c) rezerva na krytí závazků ve zlatě	
slitky ve Velké Británii	6,7957 tun
Celkem zásoba zlata	96, 6298 tun

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 55
Tabulka vlastní

²¹⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 82-84

²¹⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 54-55

²¹⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 86

Veškerá finanční i měnová opatření a i obranná politika státu byly marné, protože na konferenci čtyř velmocí pořádané dne 28. září 1938 v německém Mnichově, bylo představiteli Francie, Velké Británie, Itálie a Německa rozhodnuto o podstoupení československého pohraničního území Německu. Toto rozhodnutí znamenalo pro Československý stát příchod obrovských změn a začátek tragických událostí směřujících k rozpadu státu.²¹⁷

První změny nastaly už dva týdny po konferenci, kdy bylo Slovensko a posléze i Podkarpatská Rus prohlášeny za autonomní. Československo díky Mnichovské dohodě přišlo o 30 % území, 33 % obyvatel, dvě třetiny průmyslových kapacit, třetinu orné půdy a mnohé další. Nastalo tak období tzv. Druhé republiky, které definitivně ukončilo slibný rozvoj státu po krizi od roku 1935 a s příchodem německých vojsk na Československé území i jeho dosavadní samostatnost.²¹⁸

1.4.1 Státní výdaje na obranu republiky

Nebezpeční přicházející z německé strany od poloviny 30. let 20. století nenechalo československou vládu klidnou a začala proto s intenzivními přípravami na obranu země. Před ministrem financí Karlem Traplem a celým ministerstvem tak ležel poměrně nesnadný úkol, který spočíval v sehnání dostatečného množství finančních prostředků, které by se použily na obranu státu, protože vysoké požadavky kladené vojenskou správou by po jejich uspokojení jistě vedly k rozkladu veřejných financí, které se už tak těžce vzpamatovávaly ze světové hospodářské krize.²¹⁹ Nebylo pochyb o tom, že zanedbaná armáda potřebovala dostatečně vyzbrojit a vojenské technické vybavení modernizovat. Dále také bylo třeba vybudovat nová a pevná opevnění v pohraničních oblastech. Veškeré tyto otázky spojené s dostatečným přílivem kapitálu do zbrojního průmyslu byly řešeny už v roce 1933 na Nejvyšší radě obrany státu.²²⁰ Zde byly prodiskutovány ministrem obrany a ministrem financí, kteří se však zcela neshodli na financích pro zbrojní průmysl. Ministr

²¹⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 55

²¹⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 76

²¹⁹ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19] str. 12

²²⁰ Nejvyšší rada obrany státu vznikla jako užší orgán vlády pro potřeby koordinace branně-bezpečnostní politiky v říjnu 1933. Online citace z

http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

obranu chtěl získat co nejvíce peněz, ale ministr financí potřeboval šetřit, aby se podařilo hluboké deficity ve státním rozpočtu vyrovnávat.²²¹

Přesto se obrana země stala jednou z priorit finanční politiky státu, které se přizpůsobovala částečně i politika měnová.²²² Vojenské výdaje začaly narůstat v letech 1934-1935 a byly financovány jednak zbytkem peněz z 2 mld. půjčky práce z roku 1933 a také mimorozpočtovým fondem, který byl zřízen roku 1934 a byl krytý krátkodobými pokladničními poukázkami. Přelomovým rokem se pak stal rok 1936, kdy si zahraničně-politická situace žádala uvolnění mnohem větších finančních prostředků nežli doposud. Ty však dosavadní zdroje nemohly pokrýt. Ministr financí Karel Trapl, který ve své funkci setrval i ve druhé vládě Milana Hodži opustil svůj rezort v březnu 1936. Jeho nástupcem se stal nejprve Emil Franke, kterého posléze už na konci března vystřídal Josef Kalfus. Jeho prvním úkolem jako ministra financí bylo zajistit finance ve výši 9,3 mld. Kč na tzv. Výzbrojní program. Aby se však tento program mohl realizovat, došlo nejprve v roce 1936 zákonem č. 142/ 1936 ke schválení tzv. půjčky na obranu státu, kdy bylo během měsíce upsáno 3,6 mld. Kč. Tato půjčka měla nevídaný úspěch jak ve výši upsaných financí tak z ohlasů obyvatelstva.²²³

Jenže obavy z nacistického Německa se rok od roku stupňovaly, a proto Nejvyšší rada obrany státu schválila roku 1937 doplnění Výzbrojního programu, které požadovalo uvolnění dalších financí tentokrát ve výši 5,6 mld. Kč. Vysoké vojenské výdaje tedy zatěžovaly státní rozpočet stále větší měrou a roku 1937 už to bylo více než z 37 %, což představovalo zhruba 8,5 % národního důchodu.²²⁴

Ministr financí Kalfus tak byl postaven před dva zásadní úkoly. Jednak se pokusit stabilizovat státní rozpočet i se zatížením vládních výdajů a poté prosadit státní rozpočet na rok 1938, který byl vysoce deficitní. Obojí se mu však podařilo. Dokázal zčásti omezit finanční prostředky, které požadovalo Ministerstvo národní obrany a zvýšit příjem státního rozpočtu stávajícími i novými daněmi. O něco obtížnější bylo pak schválení státního rozpočtu na rok 1938, avšak po šesti schůzích poslanecké sněmovny byl nakonec přijat.²²⁵

²²¹ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

²²² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 82

²²³ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

²²⁴ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

²²⁵ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Už na konci března roku 1938 žádala ale Nejvyšší rada obrany státu o uvolnění dalších financí, tentokrát ve výši 1,2 mld. korun, aby nakoupila další zbraně a vojenský materiál. Strach ze západního souseda narůstal o to více, když došlo k připojení Rakouska k Německu. Ministerstvo financí však vyčerpalo své dosavadní zdroje na hrazení těchto požadavků a kapitálový trh neměl zájem o další dluhopisy. Byla tedy pro tento účel uzákoněna nucená půjčka. Zároveň peněžní ústavy i podniky byly povinny část jmění ukládat do cenných papírů.²²⁶

Tato opatření však nebyla dostačující, a proto stát společně s Národní bankou československou přistoupil k monetární expanzi, kdy došlo k prohlašování některých bankovek za drobné peníze. Nejprve to byly všechny bankovky do hodnoty 50 Kč a poté i do 100 Kč, které byly poté prohlášeny za státovky, jak jsem již zmínila v předchozí kapitole.²²⁷

Celkem bylo od roku 1935 do začátku okupace Československa ročně na obranu státu vydáno 7 % národního důchodu. Jediným pozitivem všech opatření, které provedlo ministerstvo financí, byl příznivý dopad na průmysl a stavebnictví v důsledku zvýšené poptávky. Paradoxní konjunktura však byla přerušena podvolením se Československé republiky diktátu Mnichovské dohody, čímž skončilo nejen krátké období plné vládních opatření a nařízení na obranu státu, ale i celé období První republiky.²²⁸

²²⁶ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

²²⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Mnichov 1938 - počátek měnové a finanční devastace české ekonomiky*, Finance a úvěr 9/1998

²²⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 85

1.4.2 Dopad na průmysl a problémy exportu

Světová hospodářská krize svou velkou měrou dopadla i na průmyslovou výrobu a deflační krize spolu s rozvráceným měnovým systémem působily problémy československému exportu. K největšímu poklesu průmyslové výroby došlo na konci roku 1931, v důsledku neustálého poklesu zahraničního obchodu a projevující se finanční krize. Asi nejvíce postihla krize obory, které byly přímo závislé na exportu, což byl například textilní průmysl nebo sklářství, ale svůj dopad měla i na průmysl těžký.²²⁹

Pokles průmyslové výroby přímo souvisel s rozvráceným zahraničním obchodem. Československý export tak v dobách nejhlubší krize klesl zhruba o 29 %, z čehož vyplývá, že průmyslová výroba neměla odbytu pro své produkty. Úpadek československého vývozu byl kromě obecných příčin dán i vysokou paritou československé koruny, která způsobovala, že československé zboží bylo pro zahraniční odběratele velmi drahé a ti jej přestali kupovat a uchýlovali se k levnějšímu zboží na trhu. Za úpadek exportu mohlo i sousední Německo, které svými výrobky vytlačovalo z trhu ty československé a pro země zasažené agrární krizí představovalo průmyslově výhodnějšího a lepšího partnera.²³⁰

Průmyslová krize se zastavila až roku 1933. Vláda se svými opatřeními a ustanoveními už v průběhu světové hospodářské krize snažila zmírnit její dopady a postupně pak obnovovat hospodářství a ekonomiku v zemi. K oživení exportu dozajista přispěly i obě devalvace koruny, provedené v letech 1934 a 1936, díky kterým se snížil její zlatý obsah, a tím došlo ke zlevnění zboží pro zahraniční odběratele, kteří jej znovu začali nakupovat. V souvislosti s devalvacemi došlo ke zvýšení exportu zhruba o 24 %, ale zároveň stouply ceny dovozu, které se pak přenášely i na vnitřní trh a působily inflačně.²³¹

Československá vláda také z obavy ze svého západního souseda od roku 1933 začala s obranou státu. Přípravy pro případnou mobilizaci v zemi vrcholily mezi léty 1936-1938 a průmyslová výroba byla ve velké míře podřízena hlavně válečnému hospodářství. Došlo k jejímu zvýšení hlavně pak v odvětví vojenské výroby a stavebnictví, což působilo příznivě i na snížení nezaměstnanosti.²³²

²²⁹ OLIVOVÁ, V.: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str. 163- 165

²³⁰ Tamtéž, str. 165

²³¹ FALTUS, J., PRŮCHA, V. : *Hospodářské dějiny*, Praha, Vysoká škola ekonomická, 1992, str. 49

²³² VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 85

Ostatní průmyslová odvětví na tom po krizi však moc dobře nebyla, protože bylo velmi obtížné najít nová odbytiště hlavně pak pro lehký průmysl. Československý export se tak začal orientovat více směrem na zámořské trhy, což bylo oproti těm evropským poměrně nevýhodné kvůli drahé dopravě.²³³

Československý průmysl a zahraniční obchod se po světové hospodářské krizi, která obě složky hluboce zasáhla, dokázali díky státním zásahům opět částečně vzchopit a obnovit svou aktivitu, která ale už nebyla taková jako ve 2. polovině 20. století.

²³³ OLIVOVÁ, V: *Dějiny První republiky*, Praha, Karolinum, 2000, str.. 165

2. DRUHÁ REPUBLIKA A DOBA NĚMECKÉ OKUPACE

Období tzv. Druhé republiky předcházela mnichovská konference čtyř velmocí, na kterou německý říšský kancléř Adolf Hitler pozval předsedu britské, francouzské a italské vlády, aby zde přednesl svůj požadavek na připojení československého pohraničního území k Německu. Z obavy o rozpoutání války, k čemuž stupňující se agrese ze strany nacistického Německa směřovala, účastníci této schůze 29. září 1938 přijali rozhodnutí o připojení pohraničních území k Německu a vyzvali československou vládu, aby tak bez jakéhokoli odporu učinila, jinak by k prosazení požadavků došlo vojenskou cestou. 30. září 1938 prezident Edward Beneš spolu s vládou Jana Syrového přijali mnichovský diktát a německá armáda od 1. října začala obsazovat pohraničí.²³⁴

Rozhodnutí, které proběhlo v Mnichově bez souhlasu Československa, mělo katastrofální důsledky. Stát díky ztrátě pohraničí přišel o 30 % území, 33 % obyvatel, o dvě třetiny průmyslových kapacit a třetinu orné půdy. Ztráta průmyslových oblastí způsobila spolu s narušenou dopravní sítí pokles zahraničního obchodu. Období Druhé republiky nastalo v listopadu 1938, kdy došlo k vydání zákona č. 299/1938 o autonomii Slovenska a poté zákonu 328/ 1938 o autonomii Podkarpatské Rusi. Samostatné a jednotné Československo se tak změnilo na rozdělené Česko-Slovensko.²³⁵

Už 10. října roku 1938 byla v pohraničí zavedena namísto dosavadní koruny říšská marka, která začala platit o měsíc později v poměru 1 RM= 8,33 Kč, což znamenalo silné podhodnocení koruny o zhruba 30 % a velkou výhodu pro Němce, kteří za marku dostali více korun. Koruna přestala být jako zákonné platidlo v těchto oblastech uznávaná od 30. října stejného roku. V souvislosti s tím pak ke konci ledna roku 1929 došlo vládním nařízením č. 16/ 1939 ke změně označení koruny z Kč na K a ke změně názvu centrální banky na Národní banku Česko-Slovenskou. Také guvernérovi banky Karlu Englišovi, který tuto funkci zastával od roku 1934, skončilo funkční období a na jeho postu ho vystřídal František Ladislav Dvořák. Německá říšská banka požadovala, aby peníze, které byly v pohraničí stažené z oběhu jí byly nahrazeny zlatem, a tak na začátku března bylo do Říšské banky v Berlíně převedeno prvních 14 tun zlata. Tím začalo německé tažení na

²³⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 91

²³⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 55

československou zlatou rezervu, které se podrobněji budu věnovat v jedné z následujících kapitol.²³⁶

Agrese z Německé strany narůstala každým dnem až 14. března 1939 byl vyhlášen Slovenský stát a o den později došlo k okupaci Českých zemí německou armádou. Říšský kancléř Adolf Hitler prohlásil území za Protektorát Čechy a Morava a veškerá moc ve státě se podřídila protektorovi.²³⁷ Cílem okupace bylo zapojení země do válečného hospodářství Německa a poté i germanizace Českých zemí, jak to vyjádřil říšský protektor Reinhard Heydrich v jednom ze svých projevů v roce 1941: „*Českomoravský prostor se nesmí nikdy ponechat v takovém stavu, který by vůbec umožňoval Čechům tvrdit, že je to jejich prostor... Tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tu nemá co pohledávat. Je třeba ohodnotit veškeré obyvatelstvo z hlediska rasového a národnostního. Jedni jsou dobré rasy a dobře smýšlející, to je pak jednoduché, ty můžeme poněmčít. Potom máme ostatní, co stojí na opačném pólu: jsou to lidé špatné rasy a špatně smýšlející. Ty musíme dostat ven. Na východě je hodně místa...*“²³⁸

Vyhlášením Protektorátu došlo i ke změně měny. Hlavním zákonem uznávaným platidlem v zemi se stala německá marka a až po ní koruna. Poměr mezi nimi stanovila vláda na 1 RM= 10 K. Silně podhodnocená měna byla promyšleným záměrem Němců a v zemi způsobovala inflaci, se kterou nemohl nikdo nic dělat.²³⁹ Také Národní banka Česko-Slovenská podléhala probíhajícím změnám. 31. března 1939 se její název změnil na Národní banku pro Čechy a Moravu a její činnost určoval zřízenec berlínské Říšské banky, které byla zcela podřízena.²⁴⁰

Další změny přišly s rokem 1940 v souvislosti s měnovým kurzem, který byl dosud nezávislý na marce, ale od 1. října byl Protektorát začleněn do celního území Německa a nařízením č. 321/ 1940 koruna určena jako desetina marky. Stala se tak pouze jejím nominálním zlomkem. Rovněž došlo ke zvýšení zlatého obsahu koruny, což mělo za následek zvýšení její hodnoty k dalším měnám. Jednotným celním územím byla také

²³⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 76

²³⁷ Tamtéž, str. 77

²³⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 93

²³⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 77

²⁴⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 59

Národní banka zbavena své dosavadní devizové autonomie a nemohla tak s nimi jakkoli disponovat.²⁴¹

V roce 1940 byl říšským protektorem a protektorátní vládou zaveden tzv. matrikulární příspěvek, který měl sloužit ke „*krytí všeobecných nákladů říše*“. Jeho výši stanovoval každoročně protektor svým výnosem, přičemž jeho výše měla v následujících letech vzestupnou tendenci. Za dobu okupace bylo předepsáno celkem 53,5 mld. K.²⁴²

Ačkoli situace v Protektorátu byla velmi svízelná, a Národní shromáždění, které po dobu celé první republiky zajišťovalo chod státu a vydávalo veškeré její zákony a nařízení bylo hned v prvním roce okupace zrušeno, v Anglii fungovala exilová vláda v čele s Edwardem Benešem. Byl zde zřízen aparát Prozatímního státního zřízení Československa, jehož členové už v průběhu okupace a druhé světové války aktivně pracovali na přípravách poválečné měnové reformy a obnovy hospodářství v zemi. Peněžní reformu měl v Londýně na starost nejprve Eduard Outrata a poté Ladislav Feierabend. V roce 1944 byl v Londýně zřízen Československý měnový úřad. V plánu poválečné měnové obnovy byl i tisk nových peněz, přičemž se uvažovalo i o ražbě mincí, ke které nakonec nedošlo. Tisk nových československých peněz byl zadán několika anglickým tiskárnám. Nové peníze byly vytištěny už v roce 1934 a uskladněny do podzemních trezorů. Po skončení války pak byly letecky přepraveny do Prahy.²⁴³

Doba okupace, trvající dlouhých šest let zcela rozvrátila Československou ekonomiku i hospodářství. Veškeré změny podléhaly zcela vůli Němců a byly jen k jejich prospěchu. Hospodářství bylo zcela podřízené válečnému stavu a československá koruna zastíněna a zatlačována do pozadí Říšskou markou. Úkolem první poválečné vlády bylo tedy dát do pořádku rozvrácenou a zcela zdecimovanou ekonomiku i hospodářství v zemi a Československo postavit znovu na nohy.

²⁴¹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 94

²⁴² VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 78

²⁴³ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 62-63

2.1 Konec československé koruny

Konec československé koruny, která byla od roku 1919 zákonným platidlem v zemi, nastal záhy po Mnichovské dohodě v roce 1938. Poté, co německá armáda začala zabírat pohraniční oblasti a došlo k jejich odtržení od Československa a připojení k Říši, začalo docházet i k prvním změnám. Československé obyvatelstvo žijící v pohraničí bylo vládním nařízením z 10. října 1938 informováno o změně měny v těchto oblastech. Němci si zde zavedli svou měnu, přičemž toto nařízení nabylo platnosti od 11. října 1938. Poměr mezi říšskou markou a korunou byl určen na $1 \text{ RM} = 8,33 \text{ Kč}$ nebo $1 \text{ Kč} = 12 \text{ říšských feniků}$. Němci záměrně podhodnotili korunu, což bylo výhodou pro ně, protože za marku dostali více korun. Záhy však přišlo další nařízení, které v platnost vešlo 31. října 1938 a tímto nařízením přestala koruna jako zákonné platidlo v Sudetech zcela platit.²⁴⁴

K další změně došlo koncem ledna roku 1939, přesně 27. ledna 1939, kdy se změnil název cedulové banky na Národní banku pro Čechy a Moravu a došlo i ke změně v označení koruny, z dosavadní koruny československé Kč pouze na korunu K.²⁴⁵

S příchodem německé armády na československé území, které znamenalo okupaci Českých zemí a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939, došlo ke konci československé měny. Poté, co po mnichovském rozhodnutí došlo k odtržení pohraničí, kde byla zavedena marka a autonomii Slovenska, kde byla 14. března 1939 zavedena koruna slovenská nesoucí označení Ks, bylo jasné, že konec československé koruny se nezadržitelně blíží. Novou měnou v Protektorátu se stejně tak jako v sudetoněmeckých oblastech stala marka. Byla tedy zákonem uznávaným platidlem a až po ní pak následovala koruna. Poměr obou měn, který stanovila říšská vláda, byl velice nevýhodný pro korunu, která jím byla silně podhodnocena. Od 23. března 1939, kdy nařízení říšského protektora nabylo účinnosti, bylo stanoveno, že $1 \text{ RM} = 10 \text{ K}$ neboli $1 \text{ K} = 12 \text{ říšským fenikům}$.²⁴⁶

Nominálním zlomkem marky se pak koruna stala při začlenění Protektorátu do celního území Říše v roce 1940 a vládním nařízením č. 321/ 1940 Sb. se tak stala její pouhou desetinou. Její zlatý obsah, který byl po obou devalvacích snížen, byl přizpůsoben

²⁴⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 91-92

²⁴⁵ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 76

²⁴⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 93-94

obsahu marky a došlo k jejímu zvýšení na 35, 84 mg zlata, čímž se zvýšila i její hodnota v poměru k zahraničním měnám.²⁴⁷

Vyhlášením Říšské marky jako zákonem stanoveným a uznávaným platidlem v zemi došlo ke konci československé koruny jako samostatné a pevné měny, kterou byla od počátku vzniku státu.

2.2 Říšská marka jako zákonné platidlo

Říšská marka jako zákonné platidlo byla v Českých zemích zavedena nejprve v sudetoněmeckých oblastech na podzim roku 1938 v poměru, který způsobil její nadhodnocení, jak jsem již zmínila v předchozí kapitole. V Českých zemích pak byla marka prohlášena za platidlo se vznikem Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939, kdy bylo určeno, že „*zákonným platidlem jest vedle říšské marky až na další koruna. Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda*“.²⁴⁸ Záhy poté Říšská banka v Berlíně stanovila tento poměr na 1 RM= 10 K. Výrazného podhodnocení koruny velmi využívali němečtí občané, kteří v té době dostávali za marku až 7 korun.²⁴⁹

Na území Protektorátu se říšská marka, která byla oproti koruně velmi nadhodnocená, dostávala z oběhu do pokladny Národní banky pro Čechy a Moravu. Ta ji však nesměla znovu emitovat ani měnit za koruny. Bez žádné protihodnoty musela marky přímo odvádět Říšské bance do Berlína, kde byly připisovány na prozatímní účet jako pohledávka Národní banky vůči bance Říšské. V roce 1945 na tomto účtu bylo marek za celkem 15,3 mld. korun.²⁵⁰

Poměrně zajímavé bylo financování českých dodávek průmyslu a zemědělství do Německa. Dodavatelům bylo sice zapláceno v korunách, ale ty byly opět pohledávkou Národní banky pro Čechy a Moravu vůči Říši a byly vedeny v Berlíně na speciálním žirovém účtu. Roku 1945 představovalo aktivní saldo na tomto účtu částku 57, 8 mld. korun.²⁵¹

²⁴⁷ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 94

²⁴⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 76- 77

²⁴⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, 2001, Česká národní banka, str. 59

²⁵⁰ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 95

²⁵¹ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 59

Také „příjmy a výdaje, českého obchodu“ mimo Říši byly po odstranění hranice a začlenění Protektorátu do celního území Německa v roce 1940, „zúčtovány na tzv. ústředním clearingu v Berlíně“ Aktivní saldo na tomto účtu vykazovalo na konci války částku 14, 8 mld. korun. Saldo bylo znovu pohledávkou Národní banky vůči říši. Za ní byly koruny dány do oběhu, aniž by toto „saldo bylo dáno českému hospodářství reálně k dispozici.“²⁵²

Už od počátku vyhlášení Protektorátu docházelo k nárůstu inflace v zemi. Ta byla způsobena mnoha faktory, přičemž jedním z nich byl výše zmíněný dluh ze žirového a prozatímního účtu, který mělo Německo vůči Národní bance v Protektorátu a ten pak nutil banku „vydávat inflační korunové emise.“²⁵³ Dalším faktorem, který působil inflačně, byl tlak na ceny od počátku okupace, kdy se česká cenová soustava musela přizpůsobit té říšské, kde byly ceny vyšší. Němci tak díky výhodnému kurzu marky, kdy za marku dostali 10 korun, nakupovali v Protektorátu za nižší, téměř poloviční ceny. Okupanti chtěli cenovému růstu zamezit, a proto byl roku 1939 zřízen Nejvyšší cenový úřad, v jehož kompetenci byla tvorba cen zboží a služeb. Dále 20. června 1939 došlo k zákazu zvyšovat ceny bez svolení Nejvyššího cenového úřadu.²⁵⁴

V Protektorátu docházelo k regulaci cen a přidělovému hospodářství a jen díky tomu nedošlo v zemi k hyperinflaci. Velmi se ale dařilo černému trhu. Měnové škody po válce byly vyčísleny na 135,5 mld. korun.²⁵⁵ Rozdíl mezi spotřebitelskými cenami určenými úředně a těmi z černého trhu je patrný z následující tabulky.

Tabulka č. 16.: Ceny spotřebitelské v roce 1945

Ceny spotřebitelské v roce 1945		
(v K)		
	úřední	černé
Máslo- 1 kg	33,00	600- 1 500
Cukr- 1 kg	8,00	230- 400
Vejce- 1 ks	0,95	10- 30
Cigarety- 1 ks	0,50	10- 35
Látka vlněná 1 m	100,00	1 000- 5 000

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 100
Tabulka vlastní

²⁵² VENCOVSKÝ, F.: *Dějiny měnových teorií na českém území*, Praha, Oeconomica, 2005, str. 77

²⁵³ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-29] str. 36

²⁵⁴ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 99

²⁵⁵ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-29] str. 36

Říšská marka, která od roku 1938 do roku 1945 byla v Protektorátu stanovena za zákonné platidlo, zcela zastínila korunu a rozvrátila předchozí měnový systém Československa.

2.3 Německé tažení na zlatou rezervu

Vedení Československé Národní banky bylo už před rokem 1938 velmi prozíravé a kvůli stupňující se agresi sousedního Německa převedlo značnou část zlata do zahraničí.²⁵⁶

Německé tažení na zlatou rezervu začalo záhy po přijetí mnichovského diktátu a připojení pohraničí k Německu v roce 1938. Ze Sudet byly po prohlášení říšské marky za zákonné platidlo staženy československé koruny za celkem 2 874 mil. Kč, z čehož 1 250 mil. tvořily bankovky a zbytek státovky s mincemi. Stažené peníze pak byly nahrazeny markami a Říšská Berlínská banka vznesla požadavek, aby výše staženého oběživa byla nahrazena zlatem a devizami. Němci z tohoto požadavku nechtěli ustoupit a vyvíjeli stále větší tlak na vedení Národní banky Česko-Slovenské. Jednání o nahrazení oběživa se vlekla dlouhé měsíce. Novému guvernérovi banky Františku Ladislavu Dvořákovi se podařilo vyjednat, že zlatem budou nahrazeny pouze bankovky. Podmínky však diktovalo Německo, nikoli banka a koncem února Němci stanovili ultimativní požadavek o vydání zlata za 466 mil. Kč a deviz za 15 mil. Kč. Začátkem března 1939 došlo k souhlasu o vydání zlata a jeho převodu do Říšské banky v Berlíně. Převedeno bylo tedy prvních 14 tun zlata.²⁵⁷ Tím začalo německé tažení na předválečnou rezervu.

Po vyhlášení Protektorátu v březnu 1939 došlo i ke změně v názvu národní banky, která byla přejmenována na Národní banku pro Čechy a Moravu. V jejím čele až do konce války setrval na postu guvernéra František Ladislav Dvořák, ale absolutní pravomoc náležela zmocněnci dr. Müllerovi, kterého ustanovila Berlínská Reichsbanka. Jeho zájmem bylo především zlato, a proto hned 18. března 1939 vydal příkaz pro banku zajišťující mezinárodní platy a sídlící v Basileji, aby zlato, které bylo uloženo v Londýně u Bank of England bylo obratem převedeno na účet Reichsbanky do Berlína. Zástupci Národní banky v Protektorátu apelovali na velvyslanectví Velké Británie, Francie aby převody nařízené říšským zmocněncem neprováděli. Bohužel se nesetkali zcela s úspěchem a k prvnímu

²⁵⁶ VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 55

²⁵⁷ Tamtéž, str. 60- 61

převodu došlo 24. března 1939. Na účet Reichsbanky bylo převedeno 23,087 tun měnového zlata.²⁵⁸

V červnu roku 1940 byl říšským protektorem Neurathem vydán příkaz o převedení veškerého zlata, které se nacházelo v Praze do Berlína. Tento převod byl uskutečněn 12. června 1940 a 6,376 tun bylo ve 105 bednách odevzdáno do Německa.²⁵⁹

Ještě ten samý rok na podzim došlo k převodu dalších 1, 009 tun zlata do Německa. Tentokrát se jednalo o zlato ze zásob devizově autonomních firem. Zároveň docházelo k neustálému „prodávání“ zlata Reichsbance „na krytí závazků vůči Říši“. Jen od poloviny března 1939 do dubna 1940 to představovalo 12, 768 tun zlata.²⁶⁰

Reichsbanka platila zlatem, které uloupila v Protektorátu a později i v jiných zemích, které okupovali Němci veškeré své nákupy v cizině. Zlato, které zbylo, Němci ukryli na nejrůznějších místech v Německu. Po válce se podařilo nalézt jen přibližně 55 % z něj. Poté nastal problém komu nalezené zlato vrátit a v jaké výši. Československá vláda vznesla požadavek o navrácení celkem 44 488 kg měnového zlata, o které Němci připravili Národní banku.²⁶¹ Tento požadavek spolu s dalšími, které vznesly ostatní země, byl projednáván. Vlády tří mocností, Anglie, Francie a Spojených států nakonec dospěli k rozhodnutí, že: „z nalezeného zlata bude utvořen společný základ a na tomto základě se budou podílet jednotlivé postižené státy, resp. že bude mezi ně rozdělen v poměru uloupeného nebo jinak násilně odňatého zlata.“²⁶²

Po válce mělo být Československu navraceno celkem 24 507 kg zlata, ale pouze 6074 kg zlata v mincích bylo skutečně vráceno. K navrácení zbytku došlo až v roce 1982.²⁶³

²⁵⁸ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 97

²⁵⁹ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 97

²⁶⁰ Tamtéž, str. 97

²⁶¹ Tamtéž, str. 97- 98

²⁶² VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 61

²⁶³ VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 98

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo podat základní přehled o vzniku a vývoji československé koruny na našem území v letech 1918-1938 a zároveň stručně nastínit tehdejší měnovou politiku a jejích čelních představitelů, Aloise Rašína, Karla Engliše a Josefa Macka. A to vše na tehdejším historickém a hospodářském pozadí vývoje republiky. Toto téma je velice obsáhlé a nelze na něj tedy nahlížet pouze z jednoho hlediska. Provázanost měny s hospodářským i historickým vývojem země nelze opomenout.

Vývoj československé koruny je sám o sobě velmi pozoruhodný, a proto jsem se ve své práci zaměřila především na dobu jejího vzniku a utváření v průběhu prvních dvaceti let. Doba utváření československého státu i měny mě zaujala z toho důvodu, že po skončení války v roce 1918 jistě jen málokdo věřil, že by nově utvořený stát na mapě Evropy mohl přežít a samostatně fungovat. Opak se však stal pravdou a Československá republika se díky měnové a pozemkové reformě společně s nostrifikací podniků dokázala zcela odloučit od Rakouska-Uherska a začít fungovat jako zcela samostatný stát. Mimo to byla zavedena i koruna československá, která se stala první a do budoucna i pevnou a stabilní měnou republiky.

Velkou zásluhu na utváření měny měl bezpochyby Alois Rašín i Karel Engliš, kteří dopomohli, ačkoli každý zcela odlišnou politikou, měnu posunout dále. Konkrétně Alois Rašín díky své politice deflace v první polovině 20. let dokázal, aby ceny na vnitřním trhu klesaly, což bylo v té době velice pozoruhodné, ale neobešlo se to bez negativních důsledků, kterými byly zejména pokles exportu, krach mnoha podniků, nárůst nezaměstnanosti a prohlubování sociální krize. Karel Engliš zastával politiku měnové stabilizace, a spolu s Josefem Mackem vyjadřovali velký nesouhlas s deflační politikou Aloise Rašína. Zdůrazňovali především to, jaké negativní dopady má na podniky a výrobu. Vláda nakonec od deflační politiky upustila a od roku 1925 až do vypuknutí světové hospodářské krize v roce 1929 se ubírala cestou měnové stabilizace, na níž se podílel od i Karel Engliš jakožto nový ministr financí 2. poloviny 20. let.

Svůj největší rozmach Československo zažívalo ve 2. polovině 20. let, kdy došlo ke vzniku centrální banky v zemi i spojení koruny se zlatem, a koruna se stala měnou zlaté devizy a zařadila se mezi země zlatého standardu, od čehož muselo být záhy kvůli světové hospodářské krizi upuštěno, protože docházelo k obrovskému nárůstu zlata na světových

tržích, který se projevoval deflačně především na ceny a devizové kurzy. Deflace se v zemi projevovala obdobně jako v první polovině 20. let a vláda tak musela obnovit devizovou vázanost a provést mnohá další opatření, kterými byla i Englišem prosazená devalvace měny. Světová hospodářská krize zasadila státu i měně tvrdé rány. Ačkoli se stát v první polovině 30. let pomalu dostával z nejhlubších dopadů krize, sousední Německo svou agresivní zahraniční politikou v roce 1938 obsadilo československé pohraničí a o rok později i zbytek země. Drancování zlata, a zatlačení koruny do pozadí za marku po dobu 2. světové války stát zcela ochromilo.

Československá koruna si bezpochyby od svého vzniku prošla řadou změn. Nejprve samotným utvářením, později obrovským vzestupem završeným spojením se zlatem a poté velkým pádem a dobou útlaku.

Závěrem bych ráda řekla, že koruna je měnou, kterou každý z nás každodenně používá, a proto bychom měli mít alespoň základní povědomí a přehled o tom, jak vznikla a vyvíjela se. Má diplomová práce tento přehled podává a byla bych velmi ráda, kdyby posloužila ke studiu dějin První republiky, dějin českého ekonomického myšlení nebo pouze jako zdroj pro ty, kteří se chtějí něco dozvědět o vzniku a vývoji československé koruny mezi léty 1918-1938.

Seznam literatury a internetových zdrojů

Seznam odborné literatury

- Československo. Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR. 1. vyd.* Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury; Bratislava: Alfa, 1985. 910 s.
- ENGLIŠ, Karel. *Obnova peněžního trhu: předneseno na shromáždění spořitelů ve Svazu československých spořitelů dne 23. června 1934.* Praha: Svaz československých spořitelů, 1934. 31 s.
- FALTUS, Jozef a Václav PRŮCHA. *Hospodářské dějiny.* 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1992, 143 s. ISBN 807079674x.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939).* 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-146-8
- KUBŮ, Eduard. *Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 439 s. ISBN 80-7184-716-X.
- KVAČEK, Robert. *Dějiny Československa od roku 1918 do roku 1945: učebnice pro pedagogické fakulty. IV. díl.* Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1967. 583 s. Učebnice pro vysoké školy.
- LACINA, Vlastislav. *Formování československé ekonomiky 1918-1923.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1990. 249 s. ISBN 80-200-0199-9.
- LACINA, Vlastislav. *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR.* 1. vyd. Praha: Historický ústav, 1994. 155 s. Práce Historického ústavu České akademie věd. Řada A - Monographia; sv. 11. ISBN 80-85268-34-5.
- LACINA, Vlastislav. *Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929.* 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. 254 s., [16] s. obr. příl. Práce Historického

ústavu AV ČR. Řada A, Monographia ; sv. 17. ISBN 80-7286-000-3.

- MACEK, Josef. *Práce, peníze a politika*. Praha, vydal Jan Laichter, 1932
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 355 s. ISBN80-7184-791-7.
- PŮLPÁN, Karel. *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 I. díl*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1993. 1 sv. ISBN 80-7066-785-0.
- PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. I. díl, Období 1918-1945. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004. 578 s. ISBN 80-7239-147-X.
- RAŠÍN, Alois. *Finanční a hospodářská politika Československa do konce r. 1921*. Praha: Pražské akciové tiskárny. 1922, 147 s.
- RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. 208 s.
- SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? : hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 143 s. Otazníky našich dějin; sv. 11. ISBN 80-7277-213-9.
- ŠŮLA, Jaroslav. *Budování československé měny po první světové válce: příloha k 28. číslu "Sběratelských zpráv"*. Hradec Králové: Česká numismatická společnost, 1979. 47 s.
- VENCOVSKÝ, František. *Dějiny měnových teorií na českém území*. Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2005. 485 s. ISBN 80-245-0992-X.
- VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001, 95 s. ISBN 8023877968.
- VENCOVSKÝ, František. *Vzestupy a propady československé koruny: historie československých měnových poměrů 1918-1992*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. 227 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-245-0497-9.
- VENCOVSKÝ, František. *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno: Georgetown, 1997, 433 s. ISBN 8090219756.
- VENCOVSKÝ, František. *Řízení naší měny v prvním Československu*, Finance a úvěr 4/1996

- VENCOVSKÝ, František.: *Státní finance v historii Československa - období 1918-1947*, Finance a úvěr 8/1994
- VENCOVSKÝ, František.: *Mnichov 1938 - počátek měnové a finanční devastace české ekonomiky*, Finance a úvěr 9/1

Seznam internetových zdrojů

Domácí odboj tzv. Maffie [online]

URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_%C4%8Deskoslovensk%C3%BD_odboj [cit. 2012-12-20]

Český komitét [online]

URL: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/prohlaseni-ceskeho-zahranicniho-komitetu/> [cit. 2012-12-20]

Československé legie [online]

URL: <http://leccos.com/index.php/clanky/ceskoslovenske-legie> [cit. 2012-12-20]

URL: <http://leccos.com/index.php/clanky/ceskoslovenske-legie> [cit. 2012-12-20]

Situace na Slovensku a v Zakarpatské Ukrajině [online]

URL: www.ksv.upol.cz/txt/DejinyCSR.pdf [cit. 2012-12-29]

Nostrifikace [online]

URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Nostrifika%C4%8Dn%C3%AD_z%C3%A1kon [cit. 2013-01-15]

Kurz československé koruny na burze v Curychu v letech 1919- 1923 (ve Frs za 100 Kč) [online]

URL: www.is.muni.cz/th/76322/esf_m/Matouskova_Sona2.pdf [cit. 2013-01-19]

Finanční prostředky na obranu státu [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Finance pro zbrojní průmysl [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Půjčka na obranu státu [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Doplnění výzbrojního programu [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Stabilizace a prosazení deficitního státního rozpočtu [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Nejvyšší rada na obranu státu [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-19]

Inflační korunové emise [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-29]

Regulace cen a přidělové hospodářství [online]

URL: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Publikace_Historie_MF_1918-2004.pdf [cit. 2013-03-29]

Prozatímní kolkované státopvky v roce 1919 v hodnotě 10 K [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/prozatimni-statovky---kolkovane> [cit. 2013-03-29]

Bankovka Národní banky Československé z let 1926- 1939 v hodnotě deset korun [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/bankovky-nbcs> [cit. 2013-03-29]

Bankovka v hodnotě sto korun v platnosti od roku 1927 do roku 1944 [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/bankovky-nbcs> [cit. 2013-03-29]

Bankovka za dob protektorátu Čechy a Morava v hodnotě 1 Kč [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Bankovka za dob protektorátu v hodnotě 5 K [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Bankovka v hodnotě 100 K za dob protektorátu [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Bankovka v hodnotě 5000 K za dob protektorátu [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Bankovka připravovaná v Londýně v hodnotě 5 Kč [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/bankovky-a-statovky> [cit. 2013-03-29]

Bankovka připravovaná v Londýně v hodnotě 20 Kč [online]

URL: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/bankovky-a-statovky> [cit. 2013-03-29]

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1.: Inflační vývoj během války	17
Tabulka č. 2.: Výsledek měnové reformy	23
Tabulka č. 3.: Kurz na curyšské burze ve vybraných měsících let 1919- 1921	28
Tabulka č. 4.: Průběh deflační politiky	30
Tabulka č. 5.: Výsledky pozemkové reformy k 31. 12. 1937.....	33
Tabulka č. 6.: Novým majitelům byla půda rozdělena takto:.....	34
Tabulka č. 7.: Výsledky nostrifikace průmyslových, obchodních a dopravních podniků roku 1928.....	36
Tabulka č. 8.: Vládní výdaje a příjmy v Československu v letech 1919-1938 (v mil. Kč). 44	
Tabulka č. 9.: Stav zlaté rezervy Národní banky čs. ke konci roku	51
Tabulka č. 10.: Kurz koruny na devizovém trhu	53
Tabulka č. 11.: Dovoz, vývoz a saldo obchodní bilance ČSR v letech 1929- 1934 (v mld. Kč)	56
Tabulka č. 12.: Krizový vývoj v letech 1929 až 1934.....	57
Tabulka č. 13.: Údaje o státním hospodaření v letech 1929- 1934 podle závěrečných účtů (v mil. Kč)	58
Tabulka č. 15.: Výkaz o uložení zlatých zásob Národní banky k 15. září 1938	65
Tabulka č. 16.: Ceny spotřebitelské v roce 1945.....	76
Graf č. 1 Pohyb cen životních potřeb v letech 1914- 1920	16
Graf č. 2.: Kurz československé koruny na burze v Curychu v letech 1919- 1923 (ve Frs za 100 Kč)	40

Přílohy

Příloha č. 1 Prozatímní kolkované státopvky v roce 1919 v hodnotě 10 K

Zdroj: <http://www.papirovaflatidla.cz/bankovky/prozatimni-statovky---kolkovane> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 2 Bankovka Národní banky Československé z let 1926- 1939 v hodnotě deset korun

Zdroj: <http://www.papirovaflatidla.cz/bankovky/bankovky-nbcs> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 3 Bankovka v hodnotě sto korun v platnosti od roku 1927 do roku 1944

Zdroj: <http://www.papirovaflatidla.cz/bankovky/bankovky-nbcs> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 4. Bankovka za dob protektorátu Čechy a Morava v hodnotě 1 Kč

Zdroj: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 5 Bankovka za dob protektorátu v hodnotě 5 K

zdroj: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 6 Bankovka v hodnotě 100 K za dob protektorátu

Zdroj: <http://www.papirovaplaidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 7 Bankovka v hodnotě 5000 K za dob protektorátu

Zdroj: <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/protektorat-cechy-a-morava> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 8 Bankovka připravovaná v Londýně v hodnotě 5 Kč

Zdroj: <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/bankovky-a-statovky> [cit. 2013-03-29]

Příloha č. 9: Bankovka připravovaná v Londýně v hodnotě 20 Kčs

Zdroj: <http://www.papirovaplatidla.cz/bankovky/bankovky-a-statovky> [cit. 2013-03-29]

Tabulková příloha

Ceny a mzdy v posledním mírovém roce 1937		Kč
chléb	1 kg	2,25
brambory	1 kg	0,50
Hovězí zadní	1 kg	17,00
mléko	1 l	1,50
máslo	1 kg	16,50
káva	1 kg	36,00
pivo	0,5 l	1,30
pánská košile	1 ks	28,00
boty kožené pánské	1 ks	69,00
rádio	1 ks	1800,00
nájemné 2+1		320,00
benzín	1 l	3,10
motocykl Jawa 25	1 ks	4990,00
Měsíční hrubá mzda		
učitel		1100
dělník		850
horník		950
úředník		1550
technik inženýr		1750

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Měnová politika v české historii*, Praha, Česká národní banka, 2001, str. 57

Tabulka vlastní

Ceny	1914 (v K)	1925 (v Kč)	1937 (v Kč)
Chléb- 1 kg	0,30	3,10	2,25
Brambory- 1 kg	0,10	0,70	0,50
Maso vepřové- 1 kg	1,91	16,15	13,30
Mléko- 1l	0,23	1,90	1,45
Cukr- 1 kg	0,85	5,15	6,35
Pivo 10- 1 l	0,36	2,80	2,95
Oblek pánský, vlněný		660	508
Polobotky pánské, kožené	12,00	99,00	72,85
Auto- Škoda			45 000
Mzdy			
Denní průměrná mzda dělníka podle úrazového pojištění		26,74	25,94
Měsíční průměrný plat muže ve vyšších soukromých službách, dle penzijního pojištění			1 392

Zdroj: VENCOVSKÝ, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*, Praha, Oeconomica, 2003, str. 88

Tabulka vlastní

Rok	Platidlo (v mil. Kč)					Vklady u peněžních ústavů		
	Oběh bankovek popř. státovek	Oběh mincí a drobných papírových peněz	Oběživo celkem	Žirové pohledávky věřitelů a jiné ihned splatné částky	Oběživo a ihned splatné částky úhrnem	Celkem (mld. Kč)	Z toho u lidových ústavů	Na 1 obyvatele celkem Kč
1919	4 723	-	-	1 127	-	12,4	10,9	917
1920	11 289	-	-	1 302	-	15,2	11,5	1 118
1921	12 130	-	-	1 346	-	21,7	15,6	1 588
1922	10 064	75	10 139	2 624	12 763	26,5	18,3	1 921
1923	9 599	99	9 698	4 340	14 038	29,5	21,1	2 117
1924	8 810	130	8 940	5 237	14 177	32,9	23,4	2 338
1925	8 408	-	-	5 395	-	35,9	25,4	2 529
1926	8 203	215	8 418	882	9 300	39,2	27,8	2 739
1927	8 417	270	8 687	690	9 377	42,8	30,9	2 970
1928	8 466	-	-	830	-	46,3	34,0	3 193
1929	8 230	-	-	675	-	49,9	36,7	3 420
1930	7 824	362	8 186	570	8 756	54,5	40,1	3 712
1931	7 679	437	8 116	361	8 477	56,7	42,9	3 835
1932	6 267	1 007	7 274	602	7 875	56,6	42,7	3 762
1933	5 905	973	6 878	871	7 749	52,9	40,5	3 532
1934	5 640	979	6 619	766	7 384	53,0	40,4	3 520
1935	5 761	980	6 741	411	7 152	54,4	41,3	3 596
1936	6 478	1 062	7 540	410	7 950	55,1	41,9	3 629
1937	6 902	-	-	292	-	57,4	43,8	3 767

Zdroj: Československo. Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR. 1. vyd.* Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury; Bratislava: Alfa, 1985, str. 832

Tabulka vlastní